

Středoškolská mládež a její vnímání stáří a stárnutí

Bc. Marie Plachá

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marie Plachá**
Osobní číslo: **H11391**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Středoškolská mládež a její vnímání stáří a stárnutí**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti stáří, stárnutí, ageismu, diskriminace a předsudků.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu pomocí dotazníků.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

ORT, Jiří. Kapitoly ze sociologie stáří: (společenské a sociální aspekty stárnutí). Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7044-636-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.

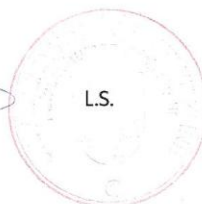
Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Eva Machů, Ph.D.**
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **18. dubna 2014**

Ve Zlíně dne 15. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálková, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 11. 4. 2014

..... Plavka M.

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce počítovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá tím, jak středoškolská mládež vnímá stáří a stárnutí. Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá adolescencí, stářím a stárnutím. Sleduje také proměny současné rodiny a s tím související mezigenerační vztahy. Poslední kapitola se věnuje věkové diskriminaci a ageismu. Praktická část diplomové práce se zabývá výzkumem, který měl za cíl zjistit, jak vnímá středoškolská mládež seniory, stáří a stárnutí. Zda mladí lidé znají pojem ageismus a zda si myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni. A nakonec zjišťuje, jak středoškolská mládež tráví čas se svými prarodiči.

Klíčová slova: adolescence, ageismus, mezigenerační vztahy, mládež, stáří, stárnutí, senior.

ABSTRACT

Dissertation is concerned with how high school students percive old age and aging. The work is divided into theoretical and practical part. The theoretical part deals with adolescence, old age and aging. Also follows the transformation of the present family and related intergenerational relations. The last chapter deals with age discrimination and ageism. Practical part of the thesis deals with the reaserch, which aimed to find out how youth percive seniors, old age and aging. Whether youth are familiar with the concept agismus and whether they think that seniors are disadvantages in Czech society. And finaly find out how high school students spend time with their grandparents.

Keywords: adolescence, ageism, intergenerational relationships, youth, old age, ageing, senior.

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Evě Machů, Ph.D. za cenné rady a připomínky které mi poskytovala při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Již od mládí je třeba mít před očima stáří.“

Gaius Lucilius

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ADOLESCENCE	13
1.1 ADOLESCENCE A JEJÍ VYMEZENÍ.....	13
1.2 CHARAKTERISTIKA POZDNÍ ADOLESCENCE.....	14
1.2.1 Kognitivní vývoj.....	15
1.2.2 Emoční vývoj	15
1.2.3 Socializace	16
1.2.4 Vztah k sobě, sebepojetí a sebehodnocení	16
1.3 HODNOTY SOUČASNÉ MLÁDEŽE	18
1.4 TYPY LOKÁLNÍHO PROSTŘEDÍ A JEJICH VLIV NA HODNOTOVOU ORIENTACI	19
1.4.1 Vliv lokálního prostředí na výchovu	20
2 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	21
2.1 POJEM STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	21
2.2 PERIODIZACE STÁŘÍ.....	22
2.3 CHARAKTERISTIKA PROCESU STÁRNUTÍ	23
2.3.1 Tělesné stárnutí.....	24
2.3.2 Psychické, kognitivní, emocionální změny ve stáří	24
2.3.3 Sociální změny ve stáří.....	26
2.3.4 Příprava na stáří.....	28
2.4 POPULAČNÍ VÝVOJ	28
2.4.1 Dynamika populačního stárnutí.....	28
2.4.2 Příčiny nepravidelnosti věkové struktury	29
2.4.3 Prognózy demografického vývoje.....	29
3 RODINA A MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	31
3.1 FUNKCE RODINY A JEJÍ SOUČASNÁ PODOBA	31
3.2 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY V RODINĚ	33
3.3 MEZIGENERAČNÍ KONFLIKTY	34
3.4 MEZIGENERAČNÍ SOLIDARITA	36
4 VĚKOVÁ DISKRIMINACE A AGEISMUS.....	37
4.1 DEFINICE A POJETÍ AGEISMU	37
4.2 PROJEVY AGEISMU	38
4.3 ZDROJE AGEISMU	39
4.4 EXTRÉMNÍ FORMY AGEISMU	41
4.5 MÝTY O STÁŘÍ.....	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	44

5.1	STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK A HYPOTÉZ.....	45
5.2	POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU	46
5.3	POUŽITÁ TECHNIKA VÝZKUMU.....	46
5.4	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	47
6	VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝZKUMU	48
6.1	ÚDAJE O RESPONDENTECH.....	48
6.2	VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	50
6.3	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ.....	58
6.4	SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	67
	ZÁVĚR.....	72
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	77
	SEZNAM GRAFŮ.....	78
	SEZNAM TABULEK	79
	SEZNAM PŘÍLOH	80

ÚVOD

V posledních letech se hodně mluví o stárnutí populace jako o jednom z trendů dnešní doby. Prokazují to i četné průzkumy a nám nezbývá, než to brát jako holý fakt. Seniorů v naší společnosti přibývá a zřejmě jich i nadále přibývat bude. S touto situací jsme seznámeni a naše společnost se snaží všemožnými způsoby se změnami vyrovnat.

Týká se to zejména různých institucí a organizací, které by měly být schopné co nejrychleji reagovat na nastalé změny.

Je však třeba, a považuji to za nedílnou součást proměny naší společnosti, abychom se nejenom dokázali adekvátně o seniory postarat, zajistit jim potřebnou péči, důstojné stáří a konec života. Ale také je uměli přijmout do „naší společnosti“, která se je charakteristická rychlým tempem života, a ze které jsou často vyčleňováni.

Nad tím, jak dnešní společnost a zejména mladí lidé vnímají seniory a vůbec stáří a stárnutí, jsem přemýšlela mnohokrát. Zejména v souvislosti se svojí bakalářskou prací, která se zabývala také seniory a jejich důvody odchodu do institucionální péče. Při práci nad tímto tématem jsem se musela zamýšlet, jak se asi senioři cítí. A sama jsem musela uznat, že i já, ač ne zcela vědomě, někdy uvažuji o seniorech jako o jednotné skupině lidí, představuji si seniory jako „ty nemohoucí“ a podobně.

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jak vnímá středoškolská mládež na seniory, stáří a stárnutí, zda si myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a jak středoškolská mládež tráví čas se svými prarodiči. Zaměřuji se na to, jaký vliv na vnímání stáří a stárnutí má typ lokálního prostředí, ve kterém adolescenti žijí. Odborná sociálně pedagogická literatura, například Kraus (2001, s. 127), zabývající se vlivem prostředí na jedince hovoří o tom, že v posledních několika desítkách let dochází k postupnému vyrovnávání a sbližování městského a venkovského prostředí. Na druhé straně jisté rozdíly ve venkovské a městském prostředí jistě existují. Na venkově lidé udržují tradiční hodnoty a mají pevnější mezilidské vazby, ve městě je život rychlejší, povrchnější co se týká i mezilidských vztahů. Existují tedy rozdíly i v tom, jak mladí lidé vnímají stáří a seniory? Mohou se významně lišit jejich názory na znevýhodňování starších lidí? Vědí středoškoláci, co znamená ageismus? Jak často vídají své prarodiče a liší se to, jak spolu ve městě a na vesnici tráví společný čas? To jsou základní otázky, na které se budeme snažit odpovědět.

Ještě dodejme, že praktická část se zabývá adolescencí, zejména pozdní fází adolescence, jejím vymezením, dále tělesnými, psychickými a sociálními změnami, které adolescence obnáší. Dále se věnuje stáří a stárnutí, a opět se snažíme postihnout nejpodstatnější tělesné, psychické a sociální proměny. Zabýváme se také demografickými trendy naší populace, jejím historickým vývojem a současným stavem věkového rozložení. V následující kapitole popisují současné proměny rodiny a mezigenerační konflikty. Poslední kapitola se věnuje věkové diskriminaci a ageismus, jeho projevům a zdrojům.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ADOLESCENCE

Na začátku první kapitoly bychom chtěli objasnit dva pojmy, které se v odborné literatuře vyskytují, a to sice pojem *mládež* a pojem *adolescence*.

Mládež je podle Pedagogického slovníku sociální skupina tvořená lidmi mezi 15 a 25 lety, kteří ve společnosti již neplní roli dětí, přesto jim společnost ještě nepřiznává roli dospělých. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 156)

Mládež na rozdíl od mládí není biologickým fenoménem, nýbrž sociokulturním jevem, jehož formy ovlivňuje historicko-společenský kontext. O mládeži hovoříme zhruba od 20. století. Vznik mládeže úzce souvisí s industriální společností. Složitější koncepce výroby vyžadovala odbornou přípravu a vzdělávání, a tak vzniká časový a sociální prostor k uskutečnění této přípravy, tedy vzniká mládež. (Ondrejko, 1997 cit. podle Kraus, 2006, s. 9)

Vedle pojmu mládež se v současné době v podobném či stejném vymezení používá pojem *adolescence*. Macek (2003, s. 9) říká, že termín *adolescence* pochází z latinského slovesa *adolescere* a znamená dorůstat, dospívat. Termín *adolescence* je typický pro psychologii, označení mládež se užívá spíše v pedagogice a sociologii.

Je nutné podotknout, že co se týká věkového vymezení *adolescence* a mládeže, přeci jen není zcela totožné, zejména pokud jde o horní hranici. Například Macek (2003, s. 9) uvádí, že většinou je *adolescence* datována od 15 do 20, případně do 22 let.

Konkrétnějšímu věkovému vymezení *adolescence* podle různých autorů se budeme věnovat v následující kapitole.

Vzhledem k tomu, že budeme v následujících kapitolách čerpat jak z publikací psychologických, tak z literatury pedagogické a sociologické, budeme používat jak termín *adolescence*, tak termín mládež.

1.1 Adolescence a její vymezení

Jak už jsme řekli, období dospívání jako životní fáze se vytvořilo v průběhu civilizačních změn. Dospívání je přechodem mezi dětstvím a dospělostí. Jak uvádí Vágnerová (2012, s. 367) dospívání zahrnuje zhruba jednu dekádu lidského života, trvá od 10 do 20 let. Toto

období představuje specifickou životní etapu, je to období hledání a přehodnocování, v němž má člověk zvládnout proměnu ve zralejší formu vlastní identity.

Hartl a Hartlová (2010, s. 13) píší, že adolescence označuje období dospívání. Jedná se tedy o fázi mezi pubescencí a ranou dospělostí, které se stále častěji v odborné literatuře objevuje jako samostatná etapa života.

Většina autorů dělí dospívání na dvě etapy, a to ranou a pozdní adolescenci. Jako například Vágnerová (2012, s. 369-371), ta píše, že raná adolescence nebo také pubescence je obdobím přibližně prvních pěti let dospívání a pozdní adolescence zahrnuje dalších pět let života, trvá tedy od 15 do 20 let.

V současné době se v české psychologii stále více používá anglosaské pojetí termínu adolescence, které člení toto období takto:

- raná adolescence (10-13 let),
- střední adolescence (14-16 let),
- pozdní adolescence (17-20 let).

Periodizace je pouze rámcová, neboť u dívek nastupují změny dříve než u chlapců. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 12)

Vzhledem k praktické části této práce se v dalších kapitolách budeme zabývat pouze pozdní adolescencí.

1.2 Charakteristika pozdní adolescence

Fáze pozdní adolescence může probíhat u každého člověka jinak, Vágnerová (2012, s. 370-371) tyto odlišnosti označuje jako interindividuální variabilitu a dodává, že se projevuje zejména v oblasti psychické a sociální. Počátek adolescence je po biologické stránce vymezen pohlavním dozráním, v této době dochází obvykle k prvnímu pohlavnímu styku.

Je to období charakteristické komplexní psychosociální proměnou. Změna nastává zejména v osobnosti dospívajícího a s tím úzce souvisí změna společenské pozice. Dalším významným mezníkem je ukončení profesní přípravy a nástup do zaměstnání, případně další studium. V období adolescence získávají dospívající nové role, které mají vyšší prestiž než ty dětské. Vztahy s rodiči se postupně zklidňují a stabilizují. Rozvíjejí se také

vztahy s vrstevníky, zejména v oblasti partnerských vztahů. V 18 letech dosahuje mladý člověk formální plnoletosti, což bývá dalším mezníkem dospělosti.

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 143-144) shrnují období mezi 15 až 22 rokem těmito základními body:

- postupně je dosaženo plné reprodukční zralosti;
- dokončování tělesného růstu;
- mění se postavení jedince ve společnosti;
- zásadně se mění sebepojetí jedince;
- dochází k tzv. druhé proměně tělesné stavby, která se významně liší u chlapců a dívek;
- objevuje se emoční labilita.

Nyní se na tyto proměny podíváme podrobněji, zaměříme se na kognitivní a emoční vývoj a také na socializaci a utváření identity.

1.2.1 Kognitivní vývoj

Vývoj poznávacích procesů je v této době důsledkem interakce zrání a učení. Rozvoj dalších schopností je podmíněn vývojem kognitivních funkcí. Až tehdy, pokud je dospívající dostatečně zralý z neurofyziologického hlediska a systematickým vzděláváním získal potřebné zkušenosti, může dále rozvíjet své poznávací schopnosti. (Vágnerová, 2012, s. 379)

Pokud se podíváme na teorii kognitivního vývoje J. Piageta, můžeme říci, že se jedná o období utváření formálních logických operací. Adolescenti experimentují se svými myšlenkami, pojmy, uvažují o kombinacích, aspektech, prvcích a chápou důsledky těchto operací. (Macek, 2003, s. 46)

Vágnerová (2012, s. 379-385) potvrzuje, že dospívající v této době dokážou uvažovat hypoteticky a abstraktně. Dokážou rychleji a efektivněji zpracovat větší množství informací, které se k nim dostávají. Rychlost zpracování informací závisí na zlepšení paměťových funkcí, schopnosti uchovávat a vybavovat si informace.

1.2.2 Emoční vývoj

Ke konci adolescence postupně odeznívá náladovost a vysoká labilita, která byla zapříčiněna hormonálními změnami a také zvýšenou egocentričností na začátku dospívání.

Toto období je charakteristické spíše menší impulzivností, větší extravertností a menší emocionální dráždivostí. (Macek, 2003, s. 48)

Vágnerová (2012, s. 393) k tomu dodává, že starší adolescenti dokáží také lépe zacházet s emočními projevy jiných lidí.

1.2.3 Socializace

Pozdní adolescence je podle Vágnerové (2012, s. 397-398) mezníkem dospělosti. Adolescent se stále více přibližuje k dospělosti a také se od něj očekává takové chování a odpovědnost. Jedinec je součástí různých sociálních skupin, u kterých se dále specifikují různé role a postavení:

- **Rodina** nadále zůstává nejdůležitějším sociálním zázemím, i přes dílčí odpoutání. Vztahy s rodiči jsou ke konci adolescence stabilizované.
- **Sekundární vzdělávací instituce** vedou k další sociální diferenciaci jedince, rozvíjí se na jejich základě dovednosti, vlastnosti i hodnoty.
- **Pracoviště** pomáhá v určení sociální identity.
- **Vrstevnická skupina** je v nyní nejdůležitější emoční a sociální oporou.

Změny v kognitivních procesech a emocionální změny mají důsledek ve vytváření hodnotících soudů a vedou ke změně postojů a vztahů. (Macek, 2003, s. 49)

Jak uvádí Vágnerová (2012, s. 442-443), na konci dospívání je adolescent schopen tzv. sociálního hodnocení, tedy uvažování o jiných lidech. Dospívající je schopen posoudit lidi už ne podle viditelných projevů, aktuálního chování a subjektivně významných vlastností či nápadností, ale podle podstatných vlastností, což závisí na proměně prožívání a myšlení jedince. Nehodnotí lidi jen podle toho, jací jsou, ale přemýšlí, jací by mohli či měli být. Zejména ve střední adolescenci jsou názory na lidi radikální a dosti kritické, z čehož vyplývá možnost četnějších konfliktů. Úvahy o jiných lidech jsou také ovlivněny vrstevnickými stereotypy předurčujícími co a jak hodnotit. Často je spojuje nepřiměřená generalizace a sklon k rigiditě. Postupně této radikálnosti ubývá a sociální hodnocení zpřesňuje, souvisí to zejména se schopností hypoteticky uvažovat.

1.2.4 Vztah k sobě, sebepojetí a sebehodnocení

Jak říká Erikson (cit. podle Macek 2003, s. 18- 19), vývojovým úkolem adolescence je vytvoření identity vlastního já.

Říčan (2006, s. 216) k tomu dodává, že hledání a vytváření identity není vývojovým úkolem pouze adolescence, základy probíhají už v dětství a adolescence je vrcholným obdobím pro vytvoření identity.

„Mít identitu znamená vědět, kdo jsem, znát sama sebe, rozumět kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím a v čem je smysl mého života“ (Říčan, 2006, s. 217).

Sebepojetí chápeme jako soubor znalostí a pocitů o vlastním já, které se utváří v průběhu celé ontogeneze. Na počátku adolescence je důležité hodnocení vlastního vzhledu, to může u některých jedinců s nízkým sebehodnocením být zveličené. Na počátku dospívání mají adolescenti tendenci posuzovat sebe sama především podle reakcí druhých. Kritický pohled na vlastní osobu je nutný pro ujasnění si vlastních osobnostních charakteristik i vlastní budoucí společenské role. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 160-161)

Jak uvádí Macek (2003, s. 50), dívčí a chlapecké sebepojetí se obvykle příliš neliší. Důležité jsou spíše výkonové charakteristiky vztahující se především ke škole a charakteristiky vymezující interpersonální vztahy, jako je například dominance, sociální prestiž nebo sympatičnost. To, jak adolescenti vnímají vlastní chování a prožívání, vede k sebehodnocení. Sebehodnocení se v průběhu adolescence stabilizuje a méně podléhá situačním změnám.

Podle Macka (2003, s. 21) je dosažení identity úzce propojeno s prohlubováním sebereflexe a subjektivní potřebou vytvořit kontinuitu mezi vlastní minulostí, přítomností a budoucností. Velice důležitý je pro splnění tohoto vývojového úkolu význam moratoria, jako „času pro hledání a zkoušení“.

Podle Josselsonové (1980 cit. podle Vágerová 2012, s. 461-463) má proces vytváření identity neboli individuace čtyři fáze:

- **Fáze diferenciaci.** Na počátku adolescence si jedinec uvědomuje svoji psychickou a tělesnou odlišnost od ostatních. Koncentruje se více na sebe a neztotožňuje se již s rodiči. Radikálně hodnotí okolí, pokud nejsou ostatní dokonalí, má tendenci kritizovat.
- **Fáze experimentace.** Experimentuje s vlastní emancipací, odmítá se podřizovat, je nekritický vůči své osobě a svým schopnostem.
- **Fáze postupné stabilizace.** V období pozdní adolescence dochází k postupné stabilizaci a vyrovnání vztahů s rodiči. Adolescent dosáhl samostatnosti a nemá potřebu demonstrovat projevy odporu.

- **Fáze psychického osamocení.** Jde o poslední fázi individuace, je dosažena úplná samostatnost a také určitá podoba vlastní identity, která dává dospívajícímu řád a smysl jeho existence.

Jak konstatuje Erikson (1968 cit. podle Macek, 2003, s. 68), integrace různých aspektů identity vytváří základní vztahový rámec pro vývoj filozofie života a tedy i vývoj hodnotové a světonázorové orientace.

1.3 Hodnoty současné mládeže

Hodnota je výsledkem procesu hodnocení, jenž je nedílnou součástí myšlení a prožívání člověka a prostřednictvím něj vyjadřují lidé svůj vztah ke světu. (Kraus et al., 2006, s. 59)

Osvojování mravních norem a společenských hodnot považujeme za klíčový aspekt socializace. Jak uvádí Erikson (1968 cit. podle Macek 2003, s. 66), adolescenci chápeme jako předěl mezi dětskou morálkou, která má jasná pravidla určená autoritami a morálkou dospělých založenou na zvnitřněných etických principech.

Kraus et al. (2006, s. 61) konstatuje, že ve věku středoškolské mládeže není hodnotový systém ještě zcela dokončen.

V období adolescence dochází k transformaci postoje k hodnotám uznávanými rodiči. Dospívající má potřebu se na základě vlastních zkušeností a úvah přesvědčit o jejich významu a platnosti a sám tedy najít jejich smysl. Dříve zafixované hodnoty často přetrvávají, ať už na vědomé či nevědomé úrovni. (Vágnerová, 2012, s. 358)

Pro adolescenty je typická vysoká míra variability hodnotových preferencí. Macek (2003, s. 69) upozorňuje na to, že vývoj hodnotové orientace nemusí být kontinuální, ovlivňují ho spíše důležité události v životě adolescentů, jakými může být například přechod ze střední na vysokou školu, odchod z původní rodiny, nebo partnerský vztah.

Výzkumy hodnotové orientace mládeže se v posledních letech u nás zabýval také Kraus et al. (2006, s. 60), který podotýká, že v posledních letech se hodnotová orientace mládeže mění pod tlakem konzumní společnosti.

Na základě výsledků výzkumu, který uvádí Kraus et al. (2006, s. 64) a který byl uskutečněn v roce 2003, můžeme vidět, jak vypadá hodnotový žebříček u současných středoškoláků:

1. Zdraví
2. Dobrá, zajímavá, práce
3. Spokojený rodinný život
4. Vysoká materiální úroveň
5. Osobní charakter, morální vývoj
6. Volný čas
7. Pomoc druhým lidem, práce pro jiné
8. Zdravé nezávadné prostředí.

Další výzkumy potvrzují, že hodnotový žebříček mládeže téměř kopíruje hodnoty celé populace. (Kraus et al., 2006, s. 61).

1.4 Typy lokálního prostředí a jejich vliv na hodnotovou orientaci

Prostředí je podle Krause (2001, s. 126) je determinováno přírodními, kulturně společenskými a historickými faktory.

Lokální prostředí Kraus (2008, s. 95) definuje jako skupinu lidí, která žije na konkrétním teritoriu, uznává společné tradice, symboly a hodnoty. Základními typy lokálního prostředí jsou prostředí městské a venkovské.

Městské prostředí je podle Pilcha (1995 cit. podle Kraus, 2008, s. 95) charakteristické těmito znaky:

- obyvatelé se často a ve velkém počtu formují do různých cílových skupin a účelových skupin;
- dominuje konzumní styl života a méně hluboké mezilidské vztahy;
- tradiční autority mizí, nedostatek významných společenských autorit;
- neformální společenská kontrola často nefunguje;
- typická je anonymita v životě;
- význam institutu sousedství upadá;
- velká a rychlá proměnlivost v celém životě;
- funguje výrazná diferenciací ve společenských vrstvách i v profesní struktuře.

Venkovské prostředí Pilch (1995 cit podle Kraus, 2008, s. 96) charakterizuje v protikladech, a dále zdůrazňuje blízkost k přírodě, zachování lidové kultury, folkloru či migrační tendence.

Pokud bychom chtěli srovnávat současné město a venkov, musíme konstatovat, že v posledních dekádách docházelo k postupnému sblížování a vyrovnávání. Změnil se radikálně zejména život na venkově. Velký podíl na proměně venkova mají hromadné sdělovací prostředky, díky nimž vzrostlo množství podnětů, motivů a situací. Vesnice zasáhl také vědeckotechnický pokrok, ovlivnil chod domácností, život rodin, především ovlivnil ale vývoj zemědělství. Lidé na venkově mají více volného času, a také jsou mobilnější díky rozvoji hromadné dopravy. Zde je opět prostor pro sociální kontakty a kulturní podněty. (Kraus, 2001, s. 127-128)

V současné době obyvatelé venkova dojíždí za prací do měst, čili jejich profese nemají s venkovem nic společného. Vesnické prostředí se tak ještě více přibližuje tomu městskému.

1.4.1 Vliv lokálního prostředí na výchovu

V předcházejícím textu jsme se pokusili vystihnout rozdíly mezi dvěma základními typy lokálního prostředí. Nyní se soustředíme na to, jak tyto rozdíly ovlivňují utváření osobnosti dítěte a jako se mohou odrážet v jeho charakteru.

Vlivu lokálního prostředí na výchovu se věnoval také Musil (1967 cit. podle Kraus 2001, s. 130), který pojmenoval tyto dimenze, v nichž existují rozdíly:

- sociální přizpůsobivost- městské děti jsou přizpůsobivější, racionálnější, samostatnější, méně sebekritické a disciplinované;
- kontakty s lidmi, sociabilita- ve městech je větší množství kontaktů, ale méně osobních styků;
- míra radikalismu a konzervatismu- venkovští obyvatelé jsou konzervativnější;
- životní aspirace- nároky na vzdělání a povolání je u městské mládeže vyšší.

Kraus (2001, s. 131-132) dodává, že pro charakteristiku lokálního prostředí v sociální pedagogice a výchově je důležitá i subkultura. Je totiž pro jedince zdrojem sociálních kontaktů či hodnotovou orientaci.

2 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ

Stárnutí je děj nebo také proces. Lze jej přirovnat k plynutí vody od pramene k moři. Stáří rozumíme stav, kde jsou lidé staršího věku, obrazně řečeno je to stav vody řeky v určitém místě. (Křivohlavý, 2011, s. 17)

Jak uvádí Jarošová (2006, s. 7), pokusů o definování stárnutí a stáří bylo učiněno mnoho. Žádná definice však nebyla absolutní ani definitivní. Fyzický stav je ve vzájemném vztahu s věkem a často tak bývá jednou z hlavních charakteristik při definování stáří.

2.1 Pojem stáří a stárnutí

O pojmech stáří a stárnutí se v obdobné literatuře píše hojně, každý autor uvádí jinou definici těchto pojmů, zde uvádíme ty nejčastější.

Stárnutí můžeme chápat jako specifický, nevratný a neopakovatelný biologický proces, který se vyskytuje v celé přírodě a jeho průběh nazýváme životem. (Topinková a Neuwirth, 1995 cit. podle Jarošová, 2006, s. 7)

Podobně píše o stáří jako o posledním ontogenetickém stupni v životě člověka Gruberová (1998, cit. podle Jarošová, 2006, s. 7-8). Stáří je podle ní otiskem předcházejících období a odpovídá stylu života, který žil člověk v předchozí fázi – dospělosti. Jedná se o nevratný biologický proces, který končí smrtí.

Podle Mühlpachra (2004, s. 18) je stáří důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů ovlivňovaných faktory jako jsou například choroby, životní způsob, anebo životní podmínky, stáří je spojeno s řadou markantních sociálních změn (osamostatnění dětí, odchod do penze a jiné změny sociálních rolí). Všechny tyto změny mohou být jak příčinou, tak i následkem, navzájem se prolínají, mohou být protichůdné, proto je vymezení a periodizace stáří velmi obtížná.

Oproti tomu, jak moc se odborná literatura věnuje pojmům stáří a stárnutí, definic pojmu senior je velice málo. Ve většině psychologických slovníků najdeme jako definici seniora tuto, kterou například uvádí i Hartl a Hartlová (2010, s. 520) a to, že senior je starší člověk.

Haškovcová (2012, s. 148) definuje seniora jako staršího člověka nebo také nejstaršího a váženého člena nějaké instituce.

Pichaud a Thaeurová (1998, s. 25) uvádějí, že starý člověk je ten, který v určité společnosti žije déle než ostatní, nebo ten, který žije déle než většina ostatních žijících lidí v té době.

Haškovcová (2010, s. 21-22) doplňuje, že například ve vědecké literatuře 70. let minulého století používají odborníci pro označení starého člověka také termín pocházející z řečtiny geron, popřípadě geront. Evropskou komisí je nejnověji navrhován termín zkušenější nebo věkově pokročilý občan.

2.2 Periodizace stáří

Stáří a stárnutí je individuální a jeho průběh je závislý na mnoha faktorech, nemůžeme tedy přesně určit, kdy nastává stáří. Ačkoliv každý stárneme individuálně, jednou ze základních charakteristik člověka je věk, z jehož pohledu stárneme všichni stejně (Fügnerová a Křivánek, 1981 cit. podle Jarošová, 2006, s. 11).

Při určování věku či data, kdy začíná u konkrétního člověka věk, o kterém bychom mohli mluvit jako o stáří, se používá celá řada měřítek. Baltes (1993 cit. podle Křivohlavý, 2011, s. 20) uvádí tento jejich přehled:

- chronologická délka života, počet let;
- biologický stav organismu;
- mentální zdraví;
- kognitivní výkonnost;
- sociální kompetence a produktivita;
- kvalita sebeovládání;
- spokojenost se životem.

Při tom musíme rozlišit dvě kritéria výběru, a to objektivní, tedy to co je možné technickým nebo jiným měřením doložit, v tom případě se jedná například o měření výšky a váhy nebo počtu let a subjektivní, tedy člověkem vyslovených odpovědí. Sem můžeme zařadit například výpověď člověka o tom, jak je spokojen se svým životem.

Stuart-Hamilton (1999, s. 18) popisuje toto rozlišení věku: věk chronologický nebo také kalendářní, který je určený datem narození a věk sociální, jenž se vztahuje ke společenskému očekávání.

Mühlpachr (2004, s. 19-20) hovoří o biologickém a sociálním stáří, a kalendářním neboli chronologickém věku. Biologické stáří chápe jako předpokládanou míru involučních změn. Sociální stáří vymezuje kombinací několika sociálních změn či splnění určitých kritérií. Stáří v tomto smyslu chápeme jako sociální událost. Kalendářní věk je vymezen dosažením určitého věku, od něhož se nápadněji projevují involuční změny.

Podle Haškovcové (2012, s. 99) Světová zdravotnická organizace (WHO) používá v současné době tuto periodizaci lidského života, která klasifikuje vyšší věk takto:

- 60- 74 let – vyšší věk neboli rané stáří,
- 75- 89 let – stařecký věk neboli senium nebo také vlastní stáří,
- 90 a více let - období dlouhověkosti.

Jak uvádí Mühlpachr (2004, s. 21), stále častěji se uplatňuje tato periodizace:

- 65-74 let - mladší senioři,
- 75- 84 let - starší senioři,
- 85 a více let - velmi staří senioři.

2.3 Charakteristika procesu stárnutí

Proces stárnutí ovlivňuje celého člověka. V jeho průběhu dochází k množství biologických, psychických a sociálních změn. Příčiny těchto změn lze více či méně ovlivnit, například způsobem života nebo léčbou nemoci, jiné ovlivnit nelze, například genetické dispozice. (Ondrušová, 2011, s. 26)

Stárnutí je zákonitý a celoživotní proces. Podle Mühlpachra (2004, s. 22) je to také proces individuální probíhající s interindividuální variabilitou, což znamená, že každý člověk stárne do určité míry svým tempem. Stárnutí je dáno například různou genetickou výbavou, různými životními podmínkami, interakcemi s prostředím nebo zdravotním stavem a životním stylem. Jedná se o proces asynchronní, který postihuje nerovnoměrně různé struktury a funkce organismu a úzce souvisí s jeho zatěžováním a stimulováním či poškozením.

2.3.1 Tělesné stárnutí

Podle Gregora (1990, cit. podle Jarošová, 2006, s. 21) je základem fyziologických změn ve stáří opotřebování orgánů, zpomalený metabolismus a pokles biologických adaptačních mechanismů.

Pro kvalitu života starého člověka je důležitý spíše stupeň funkčního postižení, který vychází z přítomnosti nemoci. Nejčastější jsou u seniorů chronická onemocnění oběhové soustavy. (Zavázalová et al. cit. podle Vágnerová, 2007, s. 402)

Jak uvádí Topinková (2005, cit. podle Ondrušová, 2011, s. 26), je seniorská populace z hlediska zdravotního stavu dosti stejnorodá.

Časté bývají také nemoci pohybového ústrojí. Vágnerová (2007, s. 402-405) podotýká, že relativně často se objevuje i demence ve stáří, která může seniory vlivem úbytku rozumových schopností výrazně omezit v jejich soběstačnosti a odkázat je na péči jiných lidí. Stejně tak může seniora ovlivnit cévní mozková příhoda, v jejímž důsledku dochází mimo jiné k tzv. vaskulární demenci. Pro nemocnost ve stáří je charakteristická tzv. polymorbidita, což znamená, že senior často trpí různými, zpravidla chronickými nemocemi.

2.3.2 Psychické, kognitivní, emocionální změny ve stáří

Jak uvádí Jarošová (2006, s. 24), s tělesnými změnami ve stáří úzce souvisí změny psychické.

Vágnerová (2007, s. 315-317) poukazuje na podmíněnost psychických změn ve stáří, biologicky i psychosociálně podmíněné změny působí společně. Biologicky podmíněné změny jsou projevem stárnutí a můžeme je tedy považovat za normální, jedná se nejčastěji o celkové zpomalení nebo obtížnější zapamatování a vybavení. Psychosociálně podmíněné změny mají příčinu v obecném očekávání, které akceptuje stagnaci seniorů, jinak řečeno, tyto změny nejsou projevem biologického stárnutí, ale jsou podmíněny do velké míry sociálně.

Změny ve stáří nemusí nutně být jen změny sestupného charakteru ve smyslu zhoršení (pokles vitality, vzrůstání nejistoty a úzkosti). Některé funkce jako je třeba slovní zásoba nebo intelekt zůstávají nezměněny a jiné se mohou naopak zlepšovat, a to například vytrvalost, trpělivost či schopnost úsudku. (Pacovský, 1994 cit. podle Jarošová, 2006, s. 25)

Kognitivní změny. Jak uvádí Vágnerová (2007, s. 317-318), ve stáří nastává nerovnoměrná proměna dílčích schopností. Takzvaná kognitivní plasticita (schopnost využívat svůj potenciál), není už po 60. roce příliš velká a dále postupně klesá. Stárnutí se projevuje zejména ve funkcích, které potřebujeme k zaznamenávání, ukládání a využívání informací.

Zhoršuje se také smyslové vnímání neboli percepce. Jarošová (2006, s. 25) říká, že percepční změny probíhají ve smyslových orgánech, v přenosu informací a jejich centrálním zpracování. Problémy s percepcí v kombinaci se zhoršenou pohybovou koordinací omezují člověka v sociálním začlenění.

Jak uvádí Langmeier a Krejčířová (2006, s. 204), ztížená dostupnost komunikace může mít za následek podezíravost, nejistotu, úzkost nebo hněvivost.

Nejintenzivněji jsou z psychologického hlediska zkoumány poruchy paměti u seniorů. Veřejnost považuje poruchy paměti ve stáří za jeden z typických projevů. Ve stáří dochází ke snížení vstřípivosti a výbavnosti, což jsou sice podstatné složky paměti, ale netvoří ji rozhodně celou. (Haškovcová, 2010, s. 146)

Změna paměťových schopností se vzhledem k přibývajícimu věku projevuje pozvolným poklesem a hlavně změnou struktury paměťových funkcí. Vágnerová (2007, s. 321-324) říká, že v rámci krátkodobé paměti dochází, jak už bylo řečeno, ke zpomalení percepce, staršímu člověku tedy déle trvá, než jsou podněty zaregistrovány a zpracovány. Stárnutí ovlivňuje také dlouhodobou paměť, je méně přesná a starší lidé mají často problémy s vybavením, to bývá často nepřesné a pomalé. Nejnápadnější úbytek paměťových kompetencí je v oblasti epizodické paměti.

Haškovcová (2010, s. 146) konstatuje, že senioři potřebují ve srovnání s mladými lidmi čtyřnásobnou dobu k naučení úkolu.

Zhoršení paměti ve stáří souvisí podle Vágnerové (2007, s. 321) s větší unavitelností a obtížnější koncentrací pozornosti.

K markantnějšímu úbytku může docházet především v oblasti fluidní inteligence, jejíž pokles je dán fyziologickou změnou funkcí CNS. Oproti tomu krystalická inteligence se zásadním způsobem nemění, k poklesu může docházet rapidněji až po 70. roce života, pokud se nejedná o člověka s demencí. (Vágnerová, 2007, s. 408)

Je prokázáno, že už od střední dospělosti klesá také tvořivost. Mnoho statistik ukazuje, že ve všech oblastech tvořivé lidské činnosti dosahují lidé vrcholu mezi 25. a 40. rokem a pak jejich produktivita klesá. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 206)

Emocionální změny ve stáří. Podle Jarošové (2006, s. 27) nebývají změny nastalé v oblasti citového života ve stáří jednotné a stejně průkazné. Většina autorů se shoduje, že dochází k celkovému oploštění emotivity. Oslabují především vyšší city a také sociální a estetické citění. V kontrastu toho často dochází ve stáří k emoční labilitě. Bývá vysvětlována funkčními změnami nervové soustavy. Ve stáří se totiž snižuje odolnost vůči zátěži, senioři mají sklony k úzkostem a depresím.

Pacovský (1990, s. 39) říká, že při fyziologickém stárnutí se struktura osobnosti kvalitativně nemění. Osobnost člověka má větší význam než kalendářní věk. Poukazuje však na to, jak ve stáří získávají na intenzitě nebo naopak upadají charakteristické rysy osobnosti, člověk ve stáří karikuje svoji vlastní povahu.

Vágnerová uvádí (2007, s. 410), že ani v pozdním stáří nemusí být proměny emočního prožívání příliš nápadné. Senioři se snaží udržet si přijatelné emoční ladění a vyhýbají se proto nepříjemným situacím. Strategie zjednodušení a vyhýbání je ve stáří velmi oblíbená právě proto, že je možno udržet si emoční pohodu.

Také v oblasti emočního prožívání panují značné interindividuální rozdíly, a to jak v kvalitě, frekvenci, intenzitě i flexibilitě emocí. Vágnerová (2007, s. 340) tvrdí, že negativní emoce mohou být silnější, stejně tak jsou senioři sugestibilnější. Emoční ladění se může projevat rigiditou, vyrovnaností, ale může vést až k lhostejnosti a apatii.

Důležitým ukazatelem celkového emočního ladění je, jak píše Vágnerová (2007, s. 338), pocit pohody. Subjektivně ho lze vyjádřit v těchto třech oblastech: životní spokojenost a převaha pozitivních či negativních emocí. Starší lidé často hodnotí svůj život velmi střízlivě, naopak od obecně platných představ.

2.3.3 Sociální změny ve stáří

Kalvach (1997, cit. podle Jarošová, 2006, s. 29) sociální stáří definuje jako období, jehož hranice jsou určeny kombinací několika sociálních změn, nejčastěji jde o penzionování.

Přechod z aktivního pracovního života do života důchodce může člověka významně ovlivnit. Mění se sociální role, končí role pracovní, začíná role seniora. Ke změnám rolí dochází i v rámci rodiny, nejčastěji jde o roli prarodiče. (Jarošová, 2006, s. 29)

Nejvýznamnější sociální skupiny v životě seniora jsou rodina, nejen partner, ale také děti a sourozenci, dále pak přátelé a známí, anebo také obyvatelé určité instituce. (Vágnerová, 2007, s. 397)

Jak vyplývá z výzkumu Vidovičové a Rabušiče (2003, cit. podle Ondušová, 2011, s. 35), mezi českými seniory jsou poměrně pevné primární sociální vazby. Často jsou součástí mezigeneračních příbuzenských nebo přátelských sítí, frekvence a kvalita těchto vazeb je příznivá. Respondenti uvádí časté vzájemné kontakty s rodinou, a to se střední i mladší generací.

Manželství starších lidí je podle Vágnerová (2007, s. 368-372) ovlivněno dlouholetým soužitím, ale také změnami vyplývajících z postupného stárnutí. Vztah bývá stabilizovaný a ve většině případů dochází i k nárůstu spokojenosti, která má mírně stoupající tendenci. Neméně důležitou součástí manželského vztahu ve stáří je intimita, která se ve stáří projevuje potřebou blízkosti, sdílením života a vzájemnou důvěrou. Intimita může mít také podobu sexuality, ač již nejde o složku, která není tak důležitá jako dříve.

Toto téma je často zkomplikované předsudky, omyly a nepřátelskými postoji společnosti. Přesto, jak uvádí Říčan (2006, s. 353-355) sexualita ke vztahům v seniuru patří a sexualitu chápeme jako součást milostného vztahu odehrávajícího se v lidském vztahu. Sexuální kontakt má pro seniory přínos v podobě podpory sebevědomí, sebeúcty, uvolnění napětí a úzkosti.

Vágnerová (2007, s. 372) k tomu ještě podotýká, že sexuální apetence odráží tělesné a duševní zdraví a také celkovou spokojenost partnerů.

Další událostí v životě seniora bývá s vysokou pravděpodobností úmrtí partnera, avšak, jak podotýká Vágnerová (2007, s. 376), lidé na ni nebyvají připraveni.

Reakce na smrt partnera se podle Kubičkové (2001, cit. podle Vágnerová, 2007, s. 377) projevuje v oblasti uvažování a emočního prožívání i v oblasti chování.

Vyrovnat se se smrtí partnera znamená podle Říčana (2006, s. 353) přeorganizovat svůj život, nepropadat pocitům méně cennosti a vzhlížet k hodnotným cílům.

Vztahy seniorů s jejich dětmi bývají obvykle vyrovnané a stabilizované. Rodiče mají často sklony si tyto vztahy idealizovat, jsou pro ně důležitější, než pro dospělé děti, ty je vnímají realističtěji. Vzájemný vztah je založen na emoční vazbě, která se vytvářela a udržovala v průběhu celého života. Úzce s ní souvisí četnost kontaktů a také shoda v názorech,

hodnotách a postojích. Vágnerová (2007, s. 384- 386) mezigenerační vztahy vidí jako propojení vzájemné emoční vazby, ze které vyplývá citová opora (empatie, porozumění, náklonnost a láska), kognitivní opora (poskytování rad a informací), ale také reálná vzájemná pomoc. Nutno podotknout, že pomoc v domácnosti bývá sice vzájemná, ale dost často asymetrická. Častěji pomáhají rodiče svým dětem a to přinejmenším do chvíle, dokdy jsou s ohledem ke svému zdraví schopni.

2.3.4 Příprava na stáří

Haškovcová (2002, s. 19) mluví o základních formách přípravy na stáří, z jejichž koncepce je patrné, že stáří nemine nikoho z nás a je přirozenou součástí našeho života. Domníváme se, že i tato příprava na stáří může pomoci předcházet ageistickým projevům.

Jedná se o tyto formy:

- celoživotní, pěstování základní úcty ke starším lidem;
- střednědobá, hledání aktivit a náplně života ve chvíli překročení pomyslné poloviny života (45-50 let);
- krátkodobá, praktická příprava 2-3 roky před odchodem do penze.

2.4 Populační vývoj

Proces stárnutí se stává stále více sledovaných demografickým procesem. Jak uvádí Mašková (2006, s. 12), v takzvaných vyspělých zemích dosahují strukturální změny obyvatelstva daleko většího významu, než je vývoj jeho počtu.

2.4.1 Dynamika populačního stárnutí

Populační stárnutí můžeme charakterizovat jako změny na věkové struktuře obyvatelstva, kdy věkově starší obyvatelstvo roste početně rychleji než zbytek populace, a tedy logicky vzrůstá jeho podíl v populaci. Takováto situace je podle Maškové (2006, s. 12) zapříčiněná buď zpomalením růstu počtu mladších věkových skupin vlivem klesající porodnosti, (tuto formu stárnutí populace nazýváme stárnutím ze spodu věkové pyramidy), nebo se jedná o důsledek poklesu úmrtnosti. Takovéto zrychlení početního růstu skupin starších kategorií se nazývá stárnutí na vrcholu věkové pyramidy.

Jarošová (2006, s. 16) píše, že věková struktura obyvatelstva je ovlivňována třemi složkami, jedná se o porodnost (natalitu), úmrtnost (mortalitu), a v menší míře je dána také

migrací. Stárnutí populace je nejčastěji zapříčiněno pomalý růstem počtu mladých věkových skupin, to znamená nižší porodností, a rychlým nárůstem počtu lidí vyšších věkových kategorií, to znamená nižší úmrtností.

2.4.2 Příčiny nepravidelnosti věkové struktury

V nepravidelnosti současné věkové struktury obyvatelstva se ve většině evropských zemí odráží události, které přicházely po celé 20. století. Stárnutí obyvatelstva započalo v České republice už mezi dvěma světovými válkami. K nárůstu plodnosti došlo v poválečných padesátých letech, stejně tak se snížila kojenecká a dětská úmrtnost. (Mašková, 2006, s. 13)

Po roce 1990 se demografická situace v České republice výrazně mění, je charakterizována vysokou plodností i úmrtností a vysokou sňatečností v nízkém věku. (Ondrušová, 2011, s. 21)

Mašková (2006, s. 16) podotýká, že intenzivní stárnutí populace však probíhalo především ze spodu věkové pyramidy poklesem podílu dětí v populaci.

Jak uvádí Ondrušová (2011, s. 21), dochází u nás ke změně modelu z východoevropského na model západoevropský. V druhé polovině devadesátých let se rapidně snižuje porodnost. Nejnižší hranice dosáhla v roce 1999. Následovala vlna zvýšení porodnosti, která dosáhla vrcholu v roce 2008.

2.4.3 Prognózy demografického vývoje

Demografický vývoj v posledních několika letech, předznamenává markantní změny ve věkové struktuře obyvatel. Bude se zvyšovat naděje na dožití, a tím poroste i podíl seniorů v populaci. Vývoj bude závislý také na vývoji plodnosti a od toho se odvíjející velikosti dětské populace. Populaci ovlivní jistě také zahraniční migrace. Vzhledem k tomu, že migranti jsou většinou osoby v produktivním věku, bude mít spolu s plodností (a porodností) vliv na zpomalení stárnutí populace. V budoucnu přesto ale očekáváme, že se bude stárnutí české populace prohlubovat. Hranici 65 let překročí osoby ze silných poválečných ročníků a vzestup počtu starších obyvatel umocní nižší úmrtnost. Počet lidí v produktivním věku bude klesat na úkor stárnoucí generace. U mladších seniorů můžeme očekávat, že budou zdravější a budou se více zapojovat do společnosti. (Mašková, 2006, s. 20-24)

Můžeme zde uvést hlavní závěry projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050, jak je uvádí Ondrušová (2011, s. 7) podle Českého statistického úřadu:

- počet obyvatelstva se pravděpodobně mírně sníží;
- úroveň plodnosti se mírně zvýší, ne však na úroveň z roku 1989;
- relativně nízká porodnost bude jedním z hlavních faktorů snížení počtu obyvatel a značně přispěje k populačnímu stárnutí;
- Česká republika bude i nadále imigrační zemí;
- poroste i nadále naděje na dožití u mužů i žen;
- podíl osob nad 65 let by se v roce 2050 mohl přiblížit jedné třetině;
- nejrychleji bude přibývat lidí v nejvyšším věku.

Nutno podotknout, že se jedná pouze o odhad, skutečný populační vývoj, zejména ten v delším časovém horizontu, může být odlišný.

3 RODINA A MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

V této práci se zabýváme názory mládeže na stáří a stárnutí, proto nás budou v rámci mezigeneračních vztahů zajímat vztahy mezi vnoučaty a prarodiči.

Protože budeme hovořit o rodině a jejích funkcích, měli bychom si na začátku říci, jak můžeme rodinu definovat.

Jednotná definice rodiny neexistuje, různé definice přinášejí různí autoři a vymezení se také liší vzhledem k vědeckým disciplínám, jiné definice uvádí sociologická literatura, jiné psychologická, odlišné je také vymezení právní.

Jak uvádí Kraus (2001, s. 78), v právní literatuře je rodina označována za základní článek společnosti. Sociologie ji definuje jako malou společenskou skupinu nebo sociální instituci. Pedagogové zdůrazňují především výchovně- socializační funkce rodiny.

Definic rodiny je nespočet, pro naše účely jsme si vybrali tuto. Rodina je nejstarší společenská instituce, plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 248)

Jak píše Matějček (1997, s. 15), zatímco otec, matka a jejich dítě nebo děti tvoří rodinu nukleární, rodinu rozšířenou tvoří kromě dětí a rodičů nejčastěji právě prarodiče.

Rodina vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 248)

Pokud budeme hovořit o mezigeneračních vztazích, měli bychom si také objasnit, co znamená pojem generace. Hartl a Hartlová (2010, s. 176) definují generaci jako „*souhrn jedinců, kteří se narodili a vyrůstali spolu v téže době.*“

3.1 Funkce rodiny a její současná podoba

Kraus (2001, s. 79) vyjmenovává tyto funkce, které podle něj rodina plní. Biologicko-reprodukční funkce rodiny je významná pro společnost i jedince tvořící rodinu. Aby se společnost mohla rozvíjet, potřebuje stabilní reprodukční základnu, je v jejím zájmu, aby se rodilo tolik dětí, které mohou tyto perspektivy naplnit. Nesmíme zapomínat také na to, že biologicko-reprodukční funkce znamená také uspokojování biologických a sexuálních potřeb jedince.

Sociálně-ekonomická funkce zahrnuje řadu aspektů, znamená, že rodina je významný prvek v rozvoji ekonomického systému, jednak jsou členové rodiny součástí výrobní či nevýrobní sféry, na druhé straně je rodina významný spotřebitel. (Kraus, 2001, s. 80)

Kraus (2001, s. 80) hovoří také o socializačně výchovné funkci. Rodina je prvním prostředím, kde se dítě učí přizpůsobovat sociálnímu životu. Socializace v rodině je proces, který ovlivňuje ekonomické, sociální, kulturní, mravní či estetické procesy v rodině. Dítě již od narození přijímá v rodinném prostředí nejrůznější informace, aktivně je zpracovává v souladu se svými vlohami, potřebami, hodnotami a zkušenostmi, není pouze pasivním článkem, ale uplatňuje tak svoji vůli, přání a zájmy. Tuto funkci autor zdůrazňuje vzhledem k prodlužování intervalu soužití mladé, střední i starší generace. V užší rodině tak roste dosah socializačního působení dětí, rodičů i prarodičů.

Poslední, ale stejně významnou funkcí je sociálně psychologická podpora členů rodiny. Důležitý je pocit sounáležitosti, příslušnosti ke skupině. Rodina vytváří také specifické sociální klima, vřelé citové klima má veliký význam zejména pro děti a také pro nejstarší generaci. Rodina je jedinou institucí, která je schopna plnohodnotně naplnit citovou funkci rodiny. (Kraus, 2001, s. 82-83)

Matějček (1997, s. 16) podotýká, že odborná literatura sice detailně vymezuje funkce rodiny, ale neuvádí, jak významným způsobem můžou do těchto funkcí zasahovat prarodiče. Například mohou zásadním způsobem ovlivňovat ekonomické funkce rodiny, významně zasahovat do výchovy svých vnoučat, nebo mohou být výrazně nespokojeni s tím, že se má vnouče narodit, nebo naopak naléhavě připomínat, že by se už konečně vnoučata měla narodit.

Jak říká Vágnerová (2000, s. 483), odchod do důchodu limituje u starších lidí sociální role, proto je pro ně v tomto životním období významnější širší rodina, zejména děti a vnoučata.

Kraus (2001, s. 83) charakterizuje současnou rodinu v těchto bodech:

- některé funkce rodiny převzaly jiné sociální instituce;
- legalizace partnerství a s tím spojené zakládání rodiny ztrácí ritualizovanou podobu;
- klesá stabilita rodiny;
- celková struktura rodiny se výrazně mění, klesá počet dětí v rodině, a také se omezuje vícegenerační soužití;

- trendem je plánované rodičovství, které souvisí s rozvojem antikoncepce;
- prodlužuje se délka života a tedy i trvání rodiny po odchodu dětí, na druhou stranu je i delší doba, po jakou žijí děti společně s rodiči;
- mění se také organizace rodinného cyklu, rodiči se stávají ve vyšším věku, děti se rodí až po určité době trvání vztahu, prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou však stále v pracovním procesu;
- rodiče tráví delší čas v pracovním procesu, zkracuje se tak čas strávený s dětmi;
- přibývá dvoukariérových manželství jako důsledek zaměstnanosti žen.

K poslední proměně současné rodiny dochází na přelomu 80. a 90. let minulého století a podle Heluse (200 s. 142-143) charakterizuje naši dobu, ale její plný rozvoj nás teprve čeká. Za nejdůležitější novodobé problémy považuje tyto tři:

- nárůst rozvodů a uzavírání dalších svazků způsobí, že děti budou vyrůstat v často se měnící a nestabilním prostředí, může také docházet k více problémům, se kterými se děti budou muset vyrovnávat, jako je například soužití s dalšími partnery svých rodičů, soužití s nevlastními sourozenci, pobytu u prarodičů a podobně;
- tradiční model, kdy dítě vyrůstá s otcem, matkou, případně s dalšími sourozenci bude oslaben, růst bude počet rodin bez otce, pro dítě tak může chybět mužský element;
- do prarodičovských rolí budou postupně přicházet generace, které už zaznamenali oslabené a proměnlivé rodinné svazky, děti tak nebudou mít zkušenost s hodnotami stabilního manželství, jak to prezentují dnešní prarodiče.

Na druhé straně budou rodinné svazky a jejich alternativy otevřenější, aktivnější a pružnější. Větší roli než tradiční rodinné zázemí může být v širším sociální okolí jako například u přátel, známých či kolegů.

3.2 Mezigenerační vztahy v rodině

Satir (1994, s. 263) píše, že malé dítě zpočátku vnímá a hodnotí svého prarodiče, tak jak o nich hovoří jeho rodiče. Rodiče by si měli toto uvědomit a chovat se podle toho.

Langmeier a Krejčířová (1998, s. 190) hovoří o tom, že se často můžeme setkat s jistými konflikty vyplývajícími z nejednotného socializačního vlivu rodičů a prarodičů. Autoři se

pokoušení specifikovat, jak vidí hlavní vlivy prarodičů, jenž pak tvoří náplň jejich nové role.

- Styk dětí s prarodiči je většinou prvním významným rozšířením okruhů jejich společenských styků.
- Plní tak význam pro další socializaci, která směřuje do širší společnosti. Děti se v přítomnosti prarodičů učí pochopení a empatii ke starším lidem, společenské stereotypy jsou tak ovlivněny osobními prožitky.
- Prarodiče doplňují citové a intelektuální podněty. Mohu také pomáhat dítěti v přípravě do školy.
- Prarodičem mohou působit jako prostředník mezi rodiči a dospívajícími dětmi, kdy často dochází k vzájemným neshodám. Prarodiče mohou být oporou pro obě strany.

Vágnerová (2007, s. 392) k tomu dodává „*prarodiče bývají nositeli rodinných tradic a rodinných příběhů, které předávají mladší generaci*“.

Haškovcová (2012, s. 11) téma uzavírá úvahou, že mladí lidé mají většinou hezký vztah ke svým vlastním prarodičům, ale ostatní senioři jim většinou z nějakého důvodu vadí. Takové to postoje mohou být velice pestré, od přehlížení a podceňování, až po agresi, buď jen slovní, nebo někdy i dokonce fyzickou.

3.3 Mezigenerační konflikty

Podle Jiráskové (2005, s. 27) je slovo konflikt odvozeno od latinského *conflictus* a znamená „srazit se spolu“. Dnes konflikt definujeme jako nedorozumění mezi dvěma nebo více lidmi.

Jak udává Kubátová (2010, s. 226), ve společnosti vedle sebe žije několik generací a každá je ovlivněna různými historickými událostmi, mluví jiným jazykem, jiným způsobem vidí svět a jiný způsobem jedná. A většinou tak na stejnou společenskou událost reaguje odlišně. Především tyto skutečnosti pak mohou vést ke vzniku mezigeneračnímu konfliktu.

Jirásková (2005, s. 26) také podotýká, že mezigenerační konflikty patří k nejčastějším mezilidským sporům, a to hned po manželských problémech. Příčinu mezigeneračních sporů nacházíme v pokřivených názorech a předpojatosti vůči jiným generacím.

Český sociolog Marady (2003 cit. podle Kubátová, 2010, s. 228- 229) poukazuje na jednu velice důležitou skutečnost, a to, že v dnešní české společnosti neexistuje konflikt mezi mladou a střední generací. Mezigenerační konflikt byl vystřídán mezigeneračním spojenectvím. Podle něj je důvodem to, že mezi mladou a střední generací neexistuje zásadní odlišnost.

Dnešní mládí lidé mají možnost žít podle sebe, cestovat, mít peníze a být šťastní. Je to první generace, která nezažila žádné historické zvraty, traumata a nemusí přinášet žádné oběti. Střední generace je v tomto stylu života podporuje a často je i následuje. Pro obě generace je také společný kult mládí. Pokud tento fakt trochu zjednodušíme, dříve se děti chtěly podobat svým rodičům, dnes se rodiče chtějí podobat svým dětem. (Kubátová, 2010, s. 228-229)

Naopak Ort (2004, s. 71) upozorňuje na nejčastější oblast neshod mezi autoritativními seniory a citžádostivými dospělými, a to zejména v politických nebo hospodářských otázkách či stylem chodu rodiny a domácnosti. Starší lidé také nejsou zvyklí na konzumní způsob života, nebyli nikdy zvyklí na to si půjčovat peníze či nakupovat na splátky, což je pro mladé dnes téměř standardem. A zde můžeme vidět počátek mezigeneračních konfliktů.

Jirásková (2005, s. 26) vidí důvod vzniku mezigeneračního konfliktu v chybách v komunikaci. Podotýká, že základním kamenem úspěšné komunikace je akceptace druhého. Vedle egocentrismu patří k nejčastějším bariérám komunikace například neochota, lenost, interpretační chyby jako důsledek deformovaného myšlení, životní preference, hodnoty a v neposlední řadě také charakterové vlastnosti a osobnostní projevy jako například neomalenost a netrpělivost.

Jirásková (2005, s. 62-63) definuje tyto překážky komunikace, které mají jasně mezigenerační parametry:

- diskriminace s ohledem na věk;
- prožité „historické“ události;
- charakter společenských projevů, v němž se odehrála většina života;
- rozdílně založené a rozvíjené vzdělání;
- zdravotní stav;
- příležitost seberealizace;
- orientace v moderním světě technologií a postmoderního pluralismu;

- etické principy, představy o tom co je patřičné a slušné;
- kvalita verbálního i psaného projevu;
- pojetí důstojnosti.

Jirásková (2005, s. 63) své úvahy uzavírá tak, že pokud chceme, aby naše generačně rozvrstvená společnost prosperovala, musíme se vzájemně setkávat, hledat společná témata, využívat veškerého potenciálu komunikace a pokoušet se minimalizovat případně kompenzovat překážky v komunikaci.

3.4 Mezigenerační solidarita

Mezigenerační solidarita znamená porozumění mezi lidmi různých generací. Haškovcová (2012, s. 117) upozorňuje na to, že v posledních několika desetiletích postupně klesá. Neformální mezigenerační solidarita uskutečňující se přirozeně v rámci rodiny, přátel či sousedských vztahů je postupně doplňována plánovanými a předem připravenými aktivitami. Příkladem formální mezigenerační solidarity můžou být různé výchovné akce realizující se na základní a středních školách, experimentem v této oblasti je univerzita třetího věku pro prarodiče a vnoučata.

Jak uvádí Ort (2004, s. 103), cílem mezigenerační solidarity je větší míra tolerance ve společnosti, kde vedle sebe žijí čtyři generace. Úkoly mezigenerační solidarity shrnuje do dvou bodů, prvním je pěstovat blízkost, hledat co nás spojuje, rozvíjet společné zájmy, a druhým je udržovat odstup a respekt autonomie.

4 VĚKOVÁ DISKRIMINACE A AGEISMUS

Každý z nás stárne. Jak píše Haškovcová (2010, s. 9), toto tvrzení je všeobecně známé a uznávané. Většina z nás o stáří nepřemýšlí, tedy alespoň do chvíle, než se jich začne blízkce týkat, ať už osobně nebo zprostředkovaně. Většina „nestarých“ je toho názoru, že stáří nestojí za nic. Důsledkem toho je přehlížení všeho a všech, kteří jsou staří nebo stáří připomínají. Situaci ještě zhoršuje současný proklamovaný ideál mládí. Nelze nic změnit na faktu, že člověk se nejen vyvíjí, ale i stárne.

Pokud chceme hovořit o věkové diskriminaci a ageismu, definujeme si nejdříve samotný pojem diskriminace. Podle Orta (2004, s. 94) znamená „rozlišování poškozující někoho, neuznávající jeho rovnost s jinými a omezování práv určitých kategorií obyvatelstva“.

Věková diskriminace je podle Haškovcové (2012, s. 169) klasickým projevem ageismu.

Jak uvádí Vágnerová (2000, s. 443), hodnotový systém společnosti zdůrazňující zachování všech kompetencí mládí, jako je vzhled, výkon a krása, staré lidi silně znevýhodňuje. Tyto tendence výrazně podporují média, která nás utvrzují ve významu vnějšího vzhledu a svěžesti jako o současné normě. To tedy znamená, že cokoli takové není, je podřadné. Z tohoto hodnotového systému vychází ageismus.

4.1 Definice a pojetí ageismu

Jak píše Ort (2004, s. 60), poprvé pojem ageismus použil v USA ředitel Národního institutu pro stárnutí, Robert Butler v roce 1969 ve smyslu věkové diskriminace. Slovo *ageismus* je odvozeno od anglického *age*, což znamená věk nebo stáří. Problematiku ageismu dnes řadíme do kategorie sociálně patologických jevů, jakožto chování jedinců a skupin ohrožující mezigenerační soužití a společenský smír.

V současné době chápeme, jak uvádí Jirásková (2005, s. 21-22), ageismus jako komplexní fenomén nejen teoretické sociální vědy, ale i pojem politické, sociálně-politické a sociálně-psychologické praxe. Lze říci, že podstatou ageismu je nesprávně pochopená kvalitativní nerovnost jednotlivých fází lidského života. Děje se tak prostřednictvím procesu systematické, symbolické a reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku.

Vágnerová (2007, s. 308-309) uvádí, že ageismus je postoj vyjadřující obecně sdílené přesvědčení o nízké hodnotě a nekompetentnosti stáří, které se projevuje podceňováním, odmítáním, nebo až odporem ke starým lidem. Důsledkem je symbolická a faktická diskriminace pouze na základě stáří. Z tohoto úhlu pohledu nemá stáří žádné hodnotné kompetence, a tedy ani přijatelný sociální status. „Z hlediska ageismu je stáří obdobím ztrát, celkového úpadku a zhoršené kvality života“ (Vágnerová, 2000, s. 443).

Definice ageismu je v naší literatuře celá řada. Uvádíme zde ty, které se snaží postihnout celou problematiku co nejkompaktněji.

Haškovcová (2012, s. 48) definuje ageismus jako: „*pestré projevy averze vůči starým lidem a všemu, co stáří připomíná*“. Také upozorňuje na to, že dosud neexistuje český překlad nebo ekvivalent pojmu.

Ort (2004, s. 93) mluví o ageismu jako o diskriminaci lidí na základě věku v obecném významu. V užším smyslu ageismus označuje předsudky a negativní představy o starších lidech nebo projevy diskriminace vůči starším lidem.

Ageismus je věková diskriminace, která se týká především starých lidí, a může vést k věkové segregaci nebo také vyčleňování ze společnosti. Tuto situaci podporují, ekonomicko-sociální problémy a představy podceňující stáří. (Ort, 2004, s. 62)

4.2 Projevy ageismu

Ageismus se může objevit snad ve všech sférách lidského života. Ort (2004, s. 62) uvádí nejdůležitější oblasti života, ve kterých se ageismus vyskytuje:

- trh práce (diskriminace osob ve vyšším věku nad 50 let);
- zdravotní systém (špatné zacházení);
- rodinné prostředí (týrání a zanedbávání seniorů);
- občanské právo (problémy participace);
- důchodový systém (rigidní sociální systém);
- sociální péče;
- vzdělání a věda;
- mezilidské vztahy (morálka, kultura, mezigenerační konflikty);
- komunikace (diskriminující jazyk, literatura);

- mediální scéna (negativní image stáří);
- životní prostředí (separace, segregace).

4.3 Zdroje ageismu

V odborných publikacích existuje mnoho teorií o zdrojích ageismu. Uvádíme zde ty nejčastější. Tak například Traxler (1980, cit. podle Tošnerová, 2002, s. 12-13) uvádí tyto zdroje ageismu, které vedou k negativním stereotypům a mýtům:

- **Strach ze smrti.** Smrt není v dnešní době chápána jako přirozená a nevyhnutelná součást života člověka. Rozvoj medicíny v západních zemích téměř vymýtil smrt z jednotlivých životních etap, délka života se prodloužila a smrt je výhradě záležitostí stáří. Smrt se snažíme ignorovat, děláme jako by neexistovala.
- **Důraz na mládí a fyzickou krásu.** Stáří je ignorováno.
- **Produktivita je úzce spjata s ekonomickým potenciálem.** Jak stáří, tak také dětství je neproduktivní. Děti jsou ve společnosti vnímány jako investice, kdežto staří lidé vnímáme jako zátěž, finanční dluh či závazek. Senioři jsou vnímáni jako ekonomicky neproduktivní, a tím jsou devalvováni.
- **Způsob, jak je zjišťován skutečný stav společnosti vedoucí k ageismu.**

Palmore (1999, cit. podle Vidovičová, 2008, s. 120-126) rozděluje zdroje ageismu do tří skupin:

- **Individuální** neboli subjektivně-psychologické, mezi které patří především strach ze smrti a stárnutí, dále frustrace a agrese a z nich pramenící nepřátelský postoj vůči skupině lidí. Ageismu mohou utvrzovat i autostereotypy seniorů, kteří akceptují představu sebe sama méně výkonného.
- Jako **kulturní** zdroje ageismu můžeme označit hodnotový systém, jazyk (pohrdavé označení pro starší lidi), mediální kulturu (jak jsou senioři prezentováni v médiích), humor nebo umění a literaturu.
- **Sociální** zdroje ageismu jsou sociálně-strukturální podmínky, jež mohou stát za původem ageismu ve společnosti.

Vidovičová (2008, s. 126-138) sociální zdroje dále podrobně člení takto:

- **Demografie.** První a jednoduchým faktem nepříznivého pojetí stáří může být jen prostý fakt, že starých lidí je v populaci hodně. Početnější skupina vrstevníků může lépe vyjadřovat své potřeby a nutit společnost k jejich řešení. Může docházet ke generačním konfliktům a třídnímu boji ve smyslu věkových tříd.
- **Věkové a strukturní nesoulady** vyplývají z nesouladu věku a chování jednotlivců. Identita člověka nezávisí na věkové kohortě, ale na konkrétním chování a jednání člověka.
- **Věkový a generační konflikt.** Prestiž ve společnosti je přidělována na základě věkového kritéria či generační příslušnosti, což může přinášet věkovou rivalitu. Zdrojem stejně tak mohou být neshody v hodnotách. Dnešní ekonomické, sociální i politické trendy směřují spíše k mladým generacím.
- **Věková segregace** znamená reálně i symbolické oddělení věkových skupin ve společnosti. Takovéto oddělování má důvody sociální nebo rituální. Můžeme rozlišit prostorovou, institucionální nebo kulturní segregaci.
- **Historická změna statusu stáří.** Změna sociálního statusu podle teorie modernizace díky rozvoji zemědělství, kdy se vlastnictví půdy stalo významnou složkou sociálního statusu. Dotvářely ho další faktory jako urbanizace, sociální mobilita a industrializace, ve které ztrácí na významu moudrost a životní zkušenosti.
- **Nevhodná paradigmatu stáří.** Stárnutí je stále prezentováno jako nepřirozené a nenormální, jeho představitelé trpí nízkým sociálním statutem a jsou vyčleňováni ze společnosti.
- **Jazyk, média a populární kultura.** Ageistické projevy tvoří přívlastky a názvy objevující se v kultuře, jazyce a médiích. Řada jmen, pojmenování či názvů má hodnotový přívlastek. Stáří je často také zesměšňováno ve vtipech, komerčních sděleních, televizních reklamách nebo na bilboardech.

4.4 Extrémní formy ageismu

Pro úplnost tohoto tématu se musíme dotknout i extrémních forem ageismu, což je fyzické a psychické násilí na starších lidech. Staří lidé jsou násilím ohroženi pro svoji neschopnost se bránit, stejně tak jako děti.

Vidovičová (2008, s. 183) hovoří o dvou extrémních formách ageismu, a to týrání a zneužívání seniorů. Ve svém výzkumu se mimo jiné také zaměřuje na fyzické týrání a finanční zneužívání. Uvádí, že dvě procenta seniorské populace má osobní zkušenost s fyzickým násilím. Osobní zkušenost s finančním zneužíváním má podle stejného výzkumu pět procent seniorů nad sedmdesát let.

Mezinárodní zdravotnická organizace (WHO) definovala syndrom EAN, což znamená zanedbávání a týrání seniorů. (Ort 2004, s. 57)

4.5 Mýty o stáří

Mýtus je podle Tošnerové (2002, s. 6) „*představa o někom nebo něčem nekriticky přijímaná, uctívaná a zbožňovaná*“.

Angličtí autoři uvedli řadu typických mýtů, které ukazují, jak společnost anticipuje na fenoménu stáří. Haškovcová (2010, s. 42-47) uvádí ty nejčastější z nich:

Mýtus falešných představ je založen na představě, že starý člověk si nárokuje zejména ekonomické a materiální zajištění. Společnost pak očekává, že jedinou oblastí spokojenosti starých lidí je materiální komfort.

Mýtus zjednodušené demografie vznikl na základě přesvědčení, že starým se člověk stává v den odchodu do důchodu a tedy, že všichni důchodci jsou staří. Zdá se jako by lidem v penzi skončil život, smysluplný život však může prožívat i penzista, který se i v pokročilém věku může každý den radovat z maličkostí.

Mýtus homogenity nám říká, že stáří je u všech stejné, neboli homogenní. I přesto, že nemůžeme zpochybnit existenci určitých znaků, které nám umožní identifikovat starého člověka, nelze tvrdit, že staří lidé jsou všichni stejní. Naopak, vědci v poslední době často hovoří a výrazně heterogenitě seniorů.

Velmi rozšířený je také **mýtus o arterioskleróze** nebo **mýtus o panu Alzheimerovi**. Tyto mýty doprovází nejen celá řada historek, ale i vtipů. Na takzvanou sklerózu svádíme naše zapomínání, které chápeme jako charakteristické projev stáří.

Mýtu neúčinného času je v naší společnosti silně zakořeněn. Na jedné straně jsou senioři podezírání z nicnedělání, na druhé je v penzi posíláme na zasloužený odpočinek. Užitečnost jako bychom redukovali na pracovní poměr. Kdo nepracuje, jako by nebyl. Takováto úvaha vede k despektu ke starým lidem.

Mýtus ignorace vychází z přehlížení seniorů, kteří stojí jakoby na vedlejší koleji.

Mýtus schematismu a automatismu vytváří obraz seniora, který jakoby nemyslel, jakoby nic nevěděl, kterému z léty získaných zkušeností zbyly jen nepotřebné automatické funkce.

Fenoménem dnešní doby je **mýtus o chudobě seniorů**. Důvodem vzniku tohoto mýtu jsou nejen relativně nízké starobní důchody, ale zejména často prezentované důvody, proč jsou nutné změny v důchodovém zabezpečení a hrozby zhroucení sociálního systému.

Mýtus úbytku sexu a asexuálního stáří je další ze zajímavých společenských mýtů. Dále je to také **mýtus o lékařích**, který tvrdí, že veškeré problémy starých lidí vyřeší lékař.

Mýty o stáří byly v literatuře formulovány v 80. letech 20. století, jsou však aktuální i dnes. (Haškovcová, 2012, s. 119)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak vnímá středoškolská mládež seniory, stáří a stárnutí. Dále se pokusíme zjistit, zda si mladí lidé myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a v jakých oblastech sociálního života. Nakonec se pokusíme nastínit, jak středoškolská mládež tráví čas se svými prarodiči.

Výzkumný problém

Jak již bylo řečeno, empirická část této práce se zabývá tím, jak středoškolská mládež vnímá stáří, stárnutí a seniory. Na začátku jsme si pokládali otázku, zda si mladí lidé myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a zda ví, co znamená pojem ageismus. Dále jsme se rozhodli zaměřit na to, jaký vliv na vnímání stáří a stárnutí má typ lokálního prostředí, ve kterém adolescenti žijí. Odborná sociálně pedagogická literatura, například Kraus (2001, s. 127), zabývající se vlivem prostředí na jedince hovoří o tom, že v posledních několika desítkách let dochází k postupnému vyrovnávání a sblížování městského a venkovského prostředí. Na druhé straně jisté rozdíly ve venkovské a městském prostředí jistě existují. Mohou se významně lišit názory mladých lidí na znevýhodňování starších lidí podle toho zda, žijí na venkově a ve městě? Ví středoškolská mládež, co znamená ageismus? Jak často vídají své prarodiče a liší se to jak spolu ve městě a na vesnici tráví společný čas? To jsou základní otázky, na které se budeme snažit odpovědět.

Dále jsme si stanovili tyto dílčí výzkumné cíle:

1. Zjistit, jak středoškolská mládež vnímá seniory, stáří a stárnutí.
2. Zjistit, zda má středoškolská mládež povědomí o pojmu ageismus.
3. Zjistit, zda si středoškolská mládež myslí, že jsou senioři znevýhodňováni a v jakých oblastech sociálního života podle nich dochází k znevýhodňování nejčastěji.
4. Zjistit, jak často se středoškolská mládež stýká s prarodiči a jak s nimi tráví volný čas.

5.1 Stanovení výzkumných otázek a hypotéz

Vzhledem k stanoveným dílčím výzkumným cílům jsme si dále stanovili výzkumné otázky. V případě, že se nejedná o popisný výzkumný problém, jsou dále stanoveny hypotézy, které jsou založeny na předpokládaném vztahu mezi danými proměnnými.

Výzkumné otázky a hypotézy:

1. Jak středoškolská mládež vnímá seniory, stáří a stárnutí?
2. Má středoškolská mládež povědomí o pojmu ageismus?
3. Liší se odpovědi respondentů na otázku, zda si myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém žijí?

H3: *Předpokládám, že existují statisticky významné rozdíly v tom, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, v němž respondenti žijí.*

4. Liší se odpovědi na otázku, ve kterých oblastech lidského života dochází nejčastěji ke znevýhodňování seniorů, vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?

H4: *Předpokládám, že existují statisticky významné rozdíly v oblastech lidského života, ve kterých podle respondentů nečastěji dochází ke znevýhodňování seniorů, vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.*

5. Liší se četnost styku respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?

H5_M: *Předpokládám, že existují významné rozdíly v četnosti styků s prarodiči z matčiny strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.*

H5_O: *Předpokládám, že existují významné rozdíly v četnosti styků s prarodiči z otcovy strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.*

6. Liší se způsob trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?

H6: *Předpokládám, že existují významné rozdíly ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.*

5.2 Popis výzkumného souboru

Základní soubor tohoto výzkumu tvoří studenti středních škol na Znojemsku. Proto, abychom zajistili reprezentativní vzorek respondentů, dotazníky byly distribuovány do různých středních škol. Jak uvádí Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 289), v České republice tvoří soustavu škol poskytujících střední vzdělání gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště.

Výběrový soubor vznikl tzv. dostupným výběrem, který charakterizuje Gavora (2000, s. 64) takto: „...*dostupný výběr vzniká, když výzkumník například volí školu, která je hned v sousedství*“. Jsme si plně vědomi nevýhod tohoto výběru, je zde možné silné zkreslení. Závěry našeho výzkumu nelze zevšeobecnit na všechny středoškolské studenty. Závěry výzkumu budou platit pouze pro školy, které se do výzkumu zapojily.

Výběrový soubor našeho výzkumného šetření tedy tvořilo 160 studentů ve věkové rozmezí 15 až 19 let. Do výzkumu se zapojilo Gymnázium, Střední pedagogická škola, Obchodní akademie a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Znojmo, konkrétně výzkum probíhal mezi studenty čtyřletého gymnázia a střední odborné školy pedagogické. Dále se výzkumu zúčastnila Střední odborná škola a střední odborné učiliště Dvořákova. Na této škole probíhal výzkum jak mezi studenty střední odborné školy, tak také na středním odborném učilišti.

5.3 Použitá technika výzkumu

Pro tento výzkum jsme zvolili kvantitativní přístup.

Jak uvádí Gavora (2000, s. 31) „...*kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci jevů, resp. jejich míru (stupeň). Číselné údaje se dají matematicky zpracovat. Je možné je sčítat, vypočítat jejich průměr, vyjádřit je v procentech nebo použít další metody matematických statistik*“.

Nástrojem byl zvolen dotazník vlastní konstrukce. Úvodní část seznamovala respondenty s účelem výzkumu. Dále se dotazník skládá z 19 položek, které byly rozděleny na dvě části. První část obsahuje položky zjišťující údaje o respondentech. Jedná se o první až pátou otázku, které se ptají na pohlaví, věk respondentů, dále pak zjišťujeme ročník studia

a jakou střední školu studují, a zda žijí na vesnici nebo ve městě. Druhá část už obsahovala položky, které zjišťují názory respondentů na seniory, stáří a stárnutí.

V dotazníku byly použity uzavřené, otevřené i polozavřené otázky. Dvě otázky byly škálované. Otevřená byla například otázka na věk respondentů.

Jak uvádí Gavora (2000, s. 104), polozavřené otázky, buď nabízejí alternativní odpověď, nebo žádají vysvětlení v podobě otevřené otázky. Škála poskytuje odstupňované hodnocení jevu. Dodejme, že škála v našem dotazníku je pětistupňová.

5.4 Způsob zpracování dat

Při zpracování dotazníku byly odpovědi vyhodnoceny na základě četnosti a procentuálního vyjádření. V další fázi byla veškerá data zpracována a graficky vyjádřena pomocí programů Microsoft Office Word 2007 a Microsoft Office Excel 2007. Byly vytvořeny tabulky, následně grafy popřípadě kontingenční tabulky pro ověřování stanovených hypotéz.

Pro testování stanovených hypotéz byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Tento test významnosti můžeme využít, jak uvádí Chráska (2007, s. 76), v případě, „ ...kdy rozhodujeme, zda existuje souvislost (závislost) mezi dvěma pedagogickými jevy, které byly zachycené pomocí nominálního (popř. ordinálního) měření. Tato situace je častá např. při zpracovávání výsledků dotazníkových šetření.“

Hladina významnosti byla stanovena na 0,05. Testování hypotéz probíhalo tak, že do kontingenční tabulky byly zaznamenány pozorované četnosti, následně vypočítány očekávané četnosti a podle vzorce $X^2 = \frac{(P-o^2)}{o}$ vypočítány pro každé pole tabulky hodnoty. Tyto hodnoty byly následně sečteny a porovnány s hodnotou testového kritéria pro danou hladinu významnosti a daný počet stupňů volnosti tabulky. Počet stupňů volnosti byl vypočítán podle vzorce $f = (r-1) \cdot (s-1)$. Na základě tohoto porovnání pak byla přijata nulová nebo alternativní hypotéza.

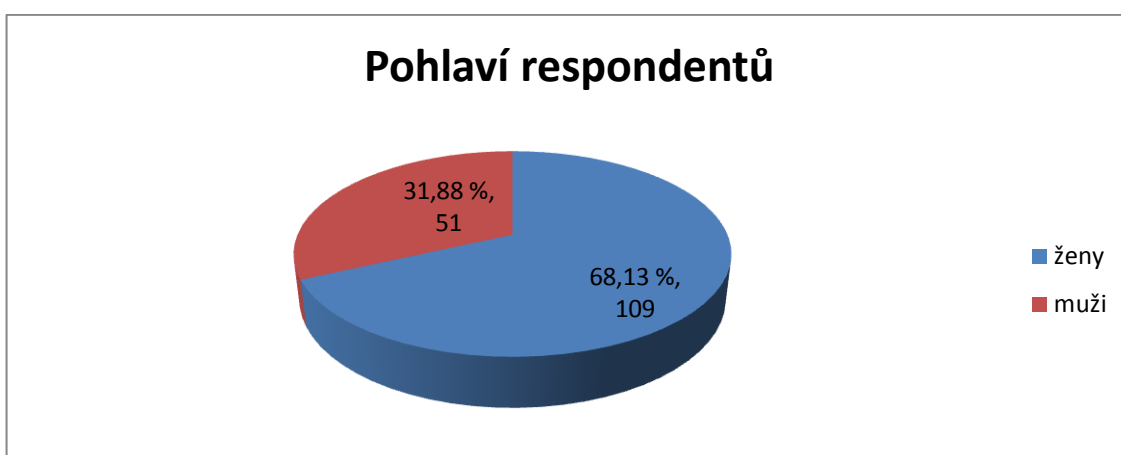
Před tímto výpočtem bylo posouzeno, zda v konkrétním případě lze použít test nezávislosti chí-kvadrát, vzhledem k tomu, že nelze tento test použít v případě, že ve více než 20 % polí kontingenční tabulky jsou očekávané četnosti menší než 5, anebo je v některém poli očekávaná četnost menší než 1. (Chráska, 2007, s. 79)

6 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝZKUMU

Nejdříve bychom se chtěli věnovat popisu výsledků získaných dat z dotazníku, tedy popisné statistice. Až následně přejdeme k ověřování stanovených hypotéz.

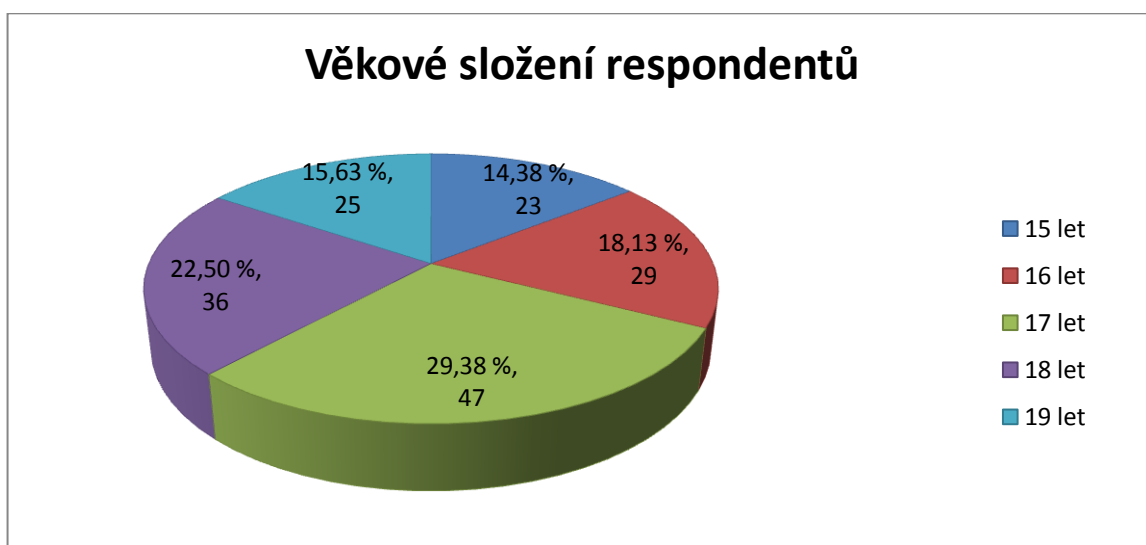
6.1 Údaje o respondentech

Nejprve popíšeme údaje, které jsme o respondentech získali. Budeme se tedy věnovat vyhodnocení otázek 1- 5 z dotazníku.

Graf 1 *Pohlaví respondentů*

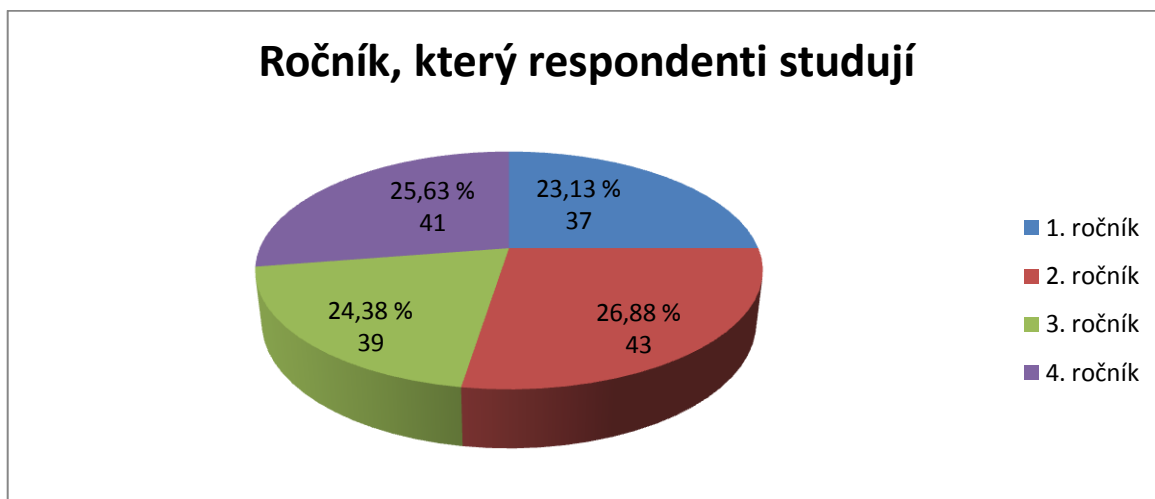
První otázka zjišťovala pohlaví respondentů. Z grafu vyplývá, že 109 (68,13 %) respondentů tvořily ženy, 51 (31,88 %) byli muži.

Graf 2 *Věkové složení respondentů*

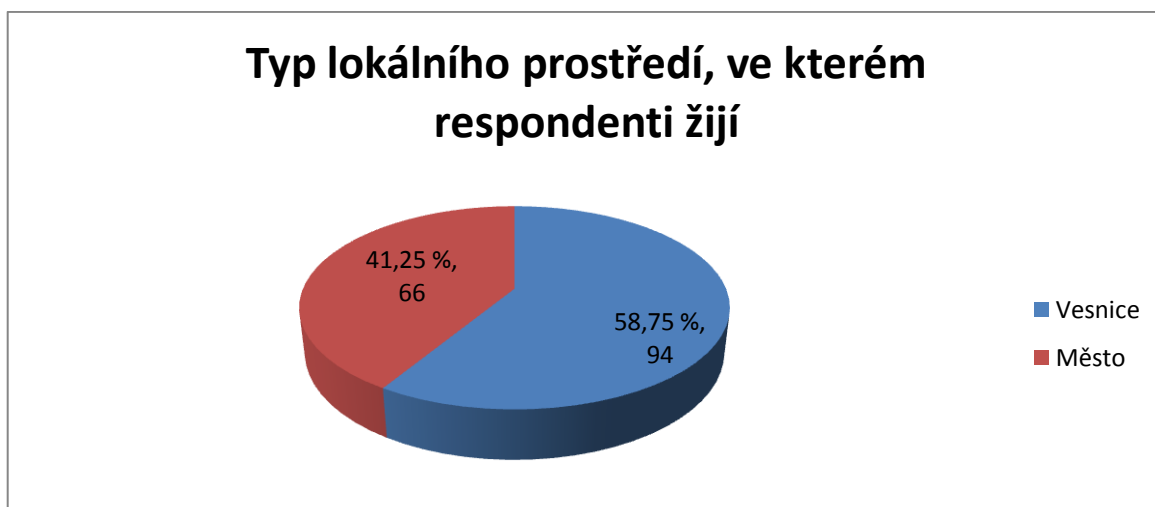
Věkové složení respondentů naznačuje Graf 2, věkové rozmezí respondentů bylo od 15 do 19 let. Respondentů ve věku 15 let bylo 23 (14,38 %), ve věku 16 let 29 (18,13 %), ve věku 17 let 47 (29,38 %) respondentů, ve věku 18 let 36 (22,50 %) a ve věku 19 let 25 (15,63 %) respondentů.

Graf 3 *Ročník studia*

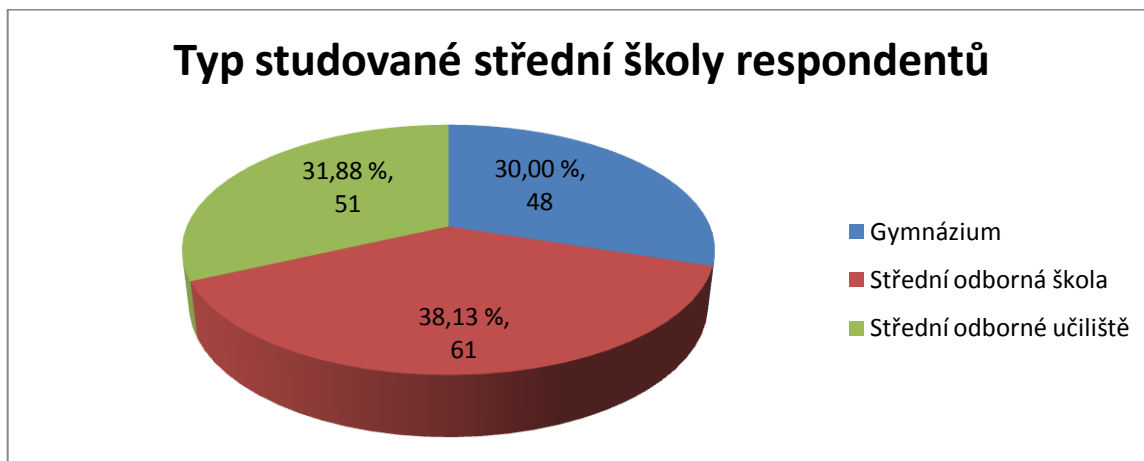
Vzhledem k tomu, že jsem v průběhu sestavování dotazníku konzultovala jeho konstrukci také se školami, kde následně výzkum probíhal, byla jsem upozorněna na to, že někteří studenti středního odborného učiliště často studují vybraný jako svůj již druhý obor a tudíž je jejich věk vyšší. Proto jsem zjišťovala nejen věk respondentů, ale také ročník studia.

První ročník studuje 37 (23,13 %) respondentů, druhý ročník 43 (26,88 %), třetí 39 (24,38 %) a čtvrtý 41 (25,63 %).

Graf 4 *Typ lokálního prostředí*

Důležitou otázkou byl typ lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí. Tato otázka v dotazníku byla významnou proměnnou. Na vesnici žije 94 (58,75 %) respondentů, ve městě žije 66 (41,25 %) respondentů.

Graf 5 Typ studované střední školy respondentů

Dotazníky byly distribuovány do tří typů středních škol. Respondentů, kteří studují gymnázium, bylo 48 (30,00 %), respondentů studujících na střední odborné škole bylo 61 (38,13 %) a respondentů ze středního odborného učiliště bylo 51 (31,88 %).

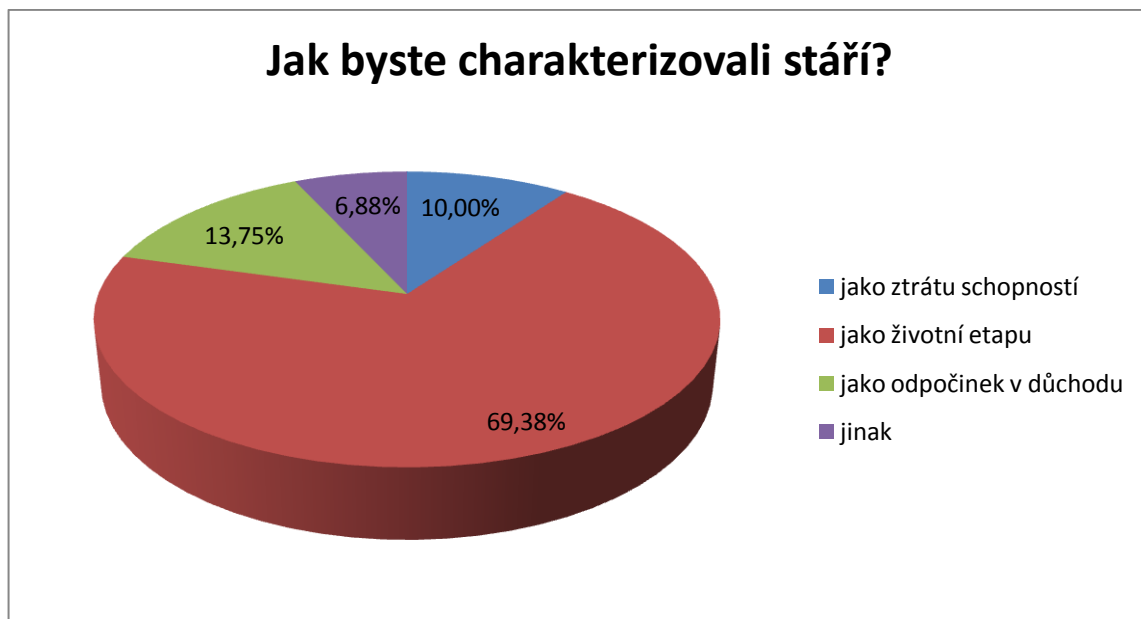
6.2 Vyhodnocení výzkumných otázek

Nyní bychom se chtěli věnovat vyhodnocení výsledků výzkumu. Jsou stanoveny jak popisné výzkumné problémy, kde tedy není možné stanovit hypotézy, a jsou formulovány výzkumné otázky, tak i hypotézy, které jsou založeny na zkoumání vztahu mezi proměnnými.

Pro statistické ověřování hypotéz jsme pracovali se spolehlivostí 95 %, hladina významnosti tedy činí 0,05.

Pro přehlednost jsme se rozhodli nejprve věnovat popisným výzkumným problémům, tedy vyhodnocení výzkumných otázek.

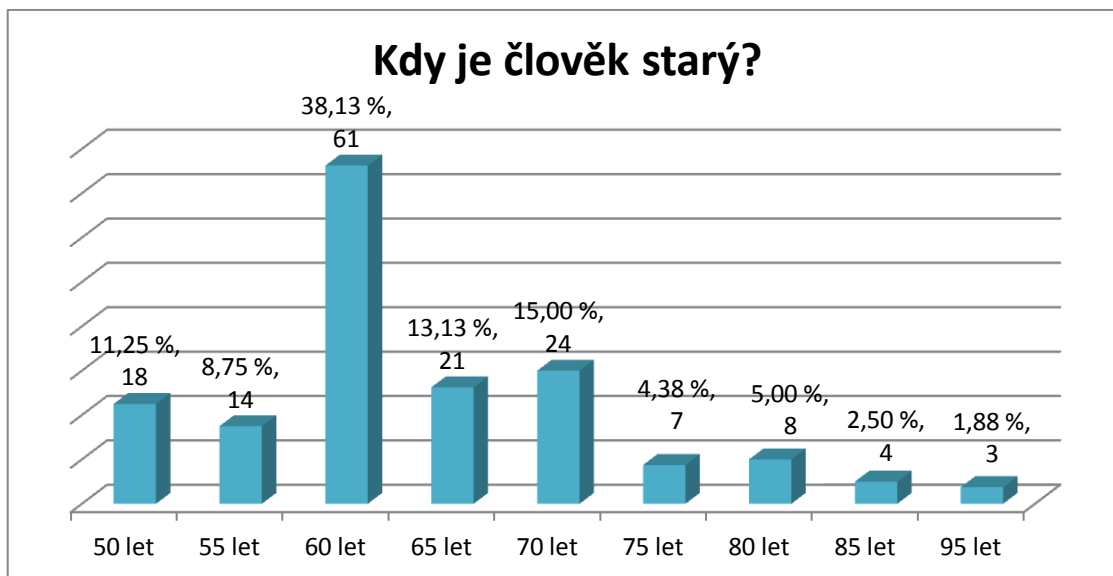
První výzkumná otázka zněla: **Jak středoškolská mládež vnímá seniory, stáří a stárnutí?** Nejprve jsme se respondentů ptali, jak by charakterizovali stáří.

Graf 6 *Jak byste charakterizovali stáří?*

Z Grafu 6 je patrné, že z nabízených možností nejvíce respondenti vybírali odpověď, že stáří vidí jako jednu z životních etap, tuto množnost vybralo 111 (69,38 %) respondentů. Jako odpočinek v důchodu vnímá stáří 22 (13,75 %) respondentů. Třetí nejčastější odpovědí byla možnost, že stáří vidí jako ztrátu schopností, tu vybralo 16 (10,00 %) respondentů. Poslední, nejméně častou odpovědí byla varianta s alternativní odpovědí, že stáří vnímají jinak, odpovědělo 11 (6,88 %) respondentů. Alternativní odpovědi respondentů označovali stáří jako prostor pro odpočinek, relaxaci (5 respondentů), nejkrásnější část života (4 resp.), možnost užívat si rodiny (1 resp.) a konec výhod mládí (1 resp.).

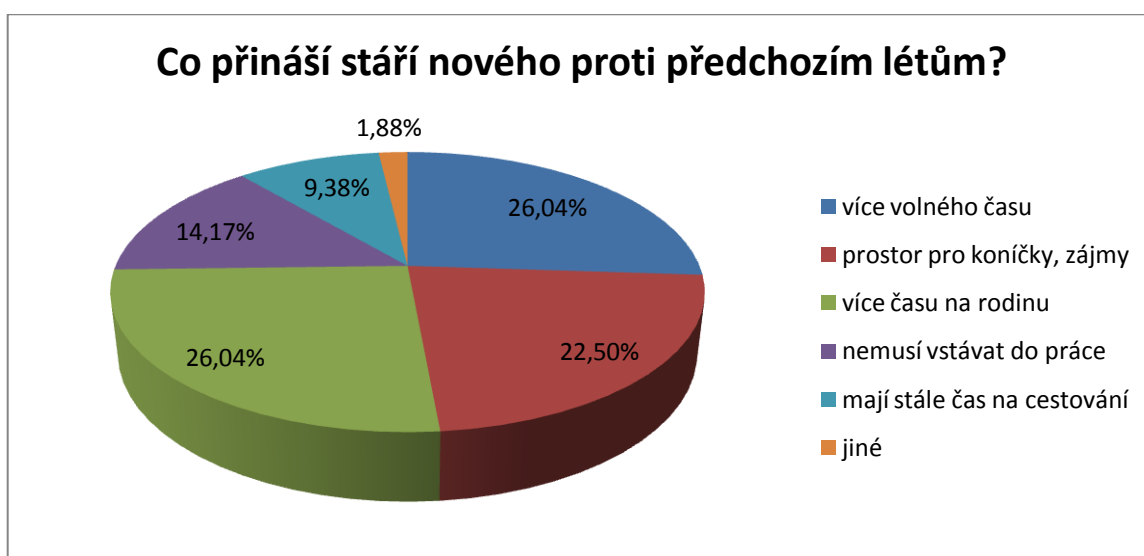
Další položka v dotazníku zjišťovala, kdy si respondenti myslí, že je člověk starý.

Graf 7 Kdy je člověk starý?

Otázka byla otevřená, pro vzniklo velké množství odpovědí. Pro přehlednost uvádíme v Grafu 7 procentuální vyjádření získaných odpovědí a také absolutní počet odpovědí. Nejvíce respondentů 61 (38,13 %) odpovědělo, že starý je podle nich člověk ve věku 60 let. Druhá nejčastější odpověď byla 70 let, tu zvolilo 24 (15,00 %) dotazovaných, pak následuje věk 65 let 21 (13,13 %), čtvrtá v pořadí byla odpověď 50 let, tu zvolilo 18 (11,25 %) respondentů.

Respondentů jsme se ptali také na to, co podle nich přináší stáří nového proti předchozím létům.

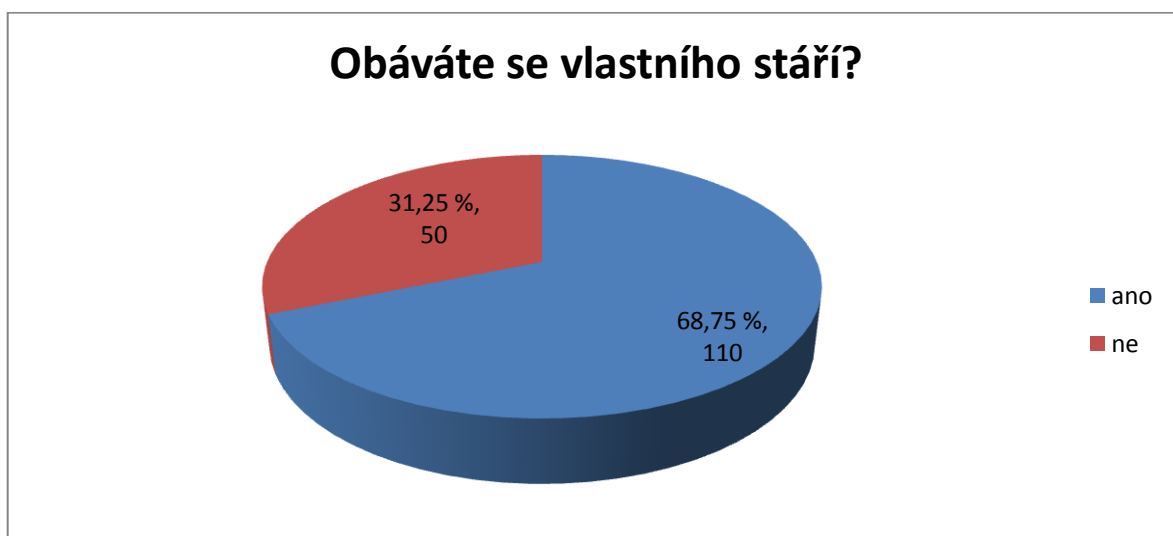

Graf 8 Co přináší stáří nového proti předchozím létům?

U této položky označil každý respondent tři oblasti, které podle nich přináší seniorský věk.

Nejčastěji odpovídali respondenti, že stáří podle nich přináší více času na rodinu, a shodně 125 (26,04 %) označili také variantu, že ve stáří mají lidé více volného času. Respondenti také vidí stáří jako prostor pro koníčky a zájmy lidí, tu označili 108 krát (22,50 %). To, že senioři nemusejí vstávat do práce, zvolili respondenti 68 krát (14,17 %), že mají senioři čas cestovat, označili 45 krát (9,38 %). Alternativní odpověď zvolili respondenti celkem 9 krát (1,88 %), udávali, že stáří přináší možnost nových zájmů (5 resp.), více času na sebe (3 resp.), a také, že si senioři mohou užívat života podle sebe (1 resp.).

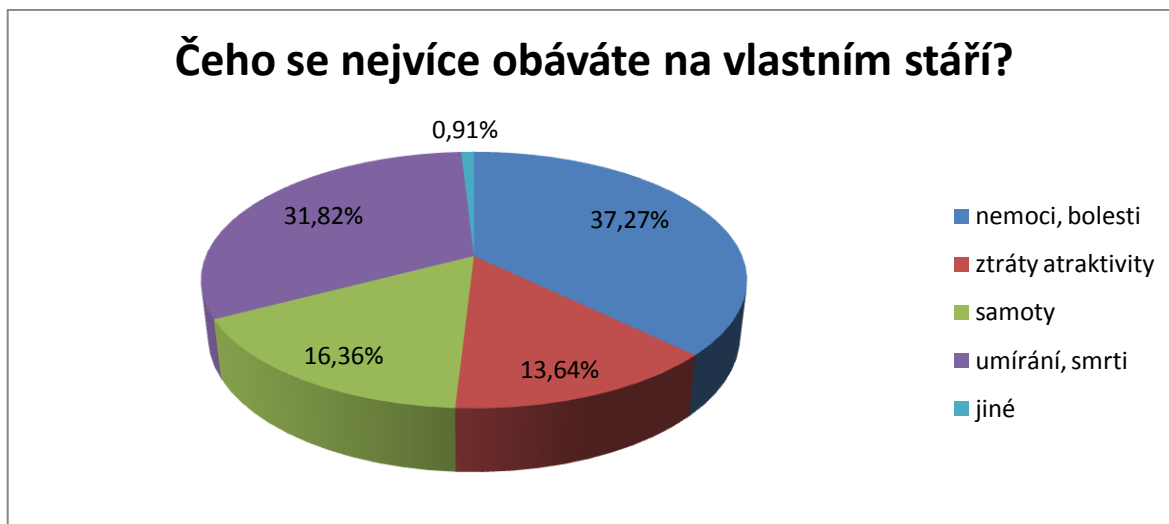
Dále jsme se dotazovali, zda se mladí lidé obávají vlastního stáří.

Graf 9 *Obáváte se vlastního stáří?*

Svého stáří se obává 110 (68,75 %) dotazovaných. Strach ze stáří nemá 50 (31,25 %) z nich.

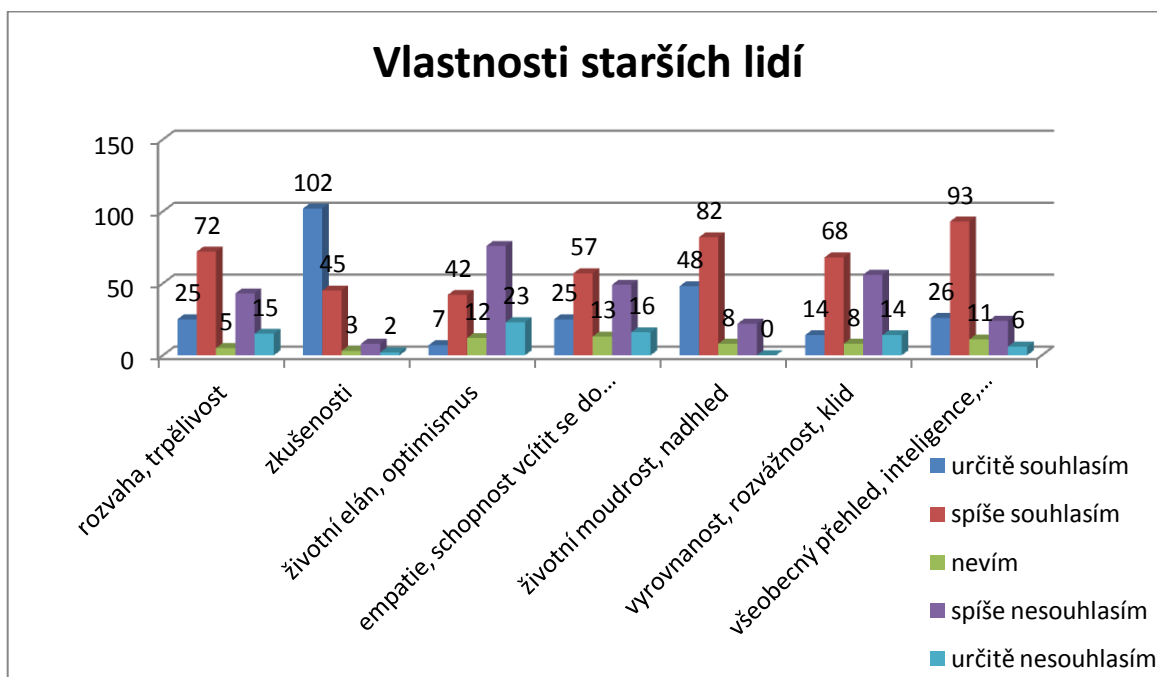
Zajímalo nás také, čeho se mladí lidé na stáří nejvíce obávají. Na tuto otázku odpovídali jen ti respondenti, kteří na předchozí otázku odpověděli ano, což tedy bylo 110 respondentů.

Graf 10 Čeho se nejvíce obáváte na vlastním stáří?

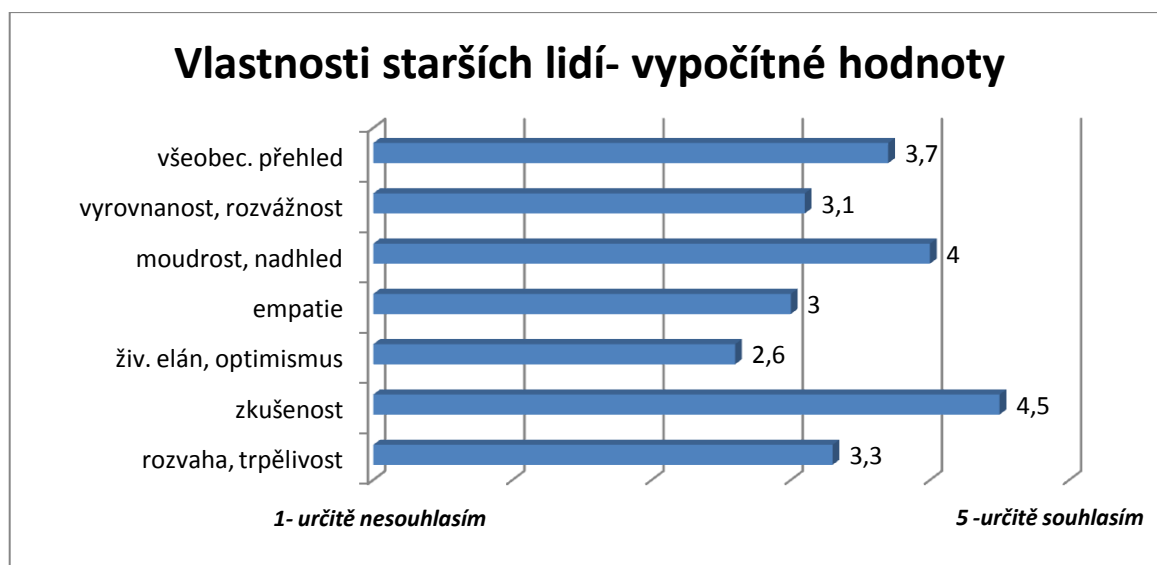
Zjistili jsme, že mladí lidé se nejvíce bojí nemoci a bolesti ve stáří, takto odpovídalo 41 z nich (37,27 %). Druhá nejčastější odpověď byla umírání a smrti, tu zvolilo 35 (31,82 %) respondentů. Samoty se obává 18 (16,36 %) respondentů, ztráty atraktivity 15 (13,64 %) respondentů, alternativní odpověď zvolil 1 respondent (0,91 %), uvedl, že se nejvíce obává toho, že nebude schopen se sám o sebe postarat.

Další otázka byla škálová a zjišťovala, do jaké míry mladí lidé souhlasí nebo nesouhlasí s uvedenými vlastnostmi starých lidí. Škála byla zvolena pětistupňová (s polohami *určitě souhlasím*, *spíše souhlasím*, *spíše nesouhlasím*, *určitě nesouhlasím* a *nevím*).

Graf 11 Vlastnosti starších lidí

Tento graf znázorňuje četnosti zvolených odpovědí respondentů.

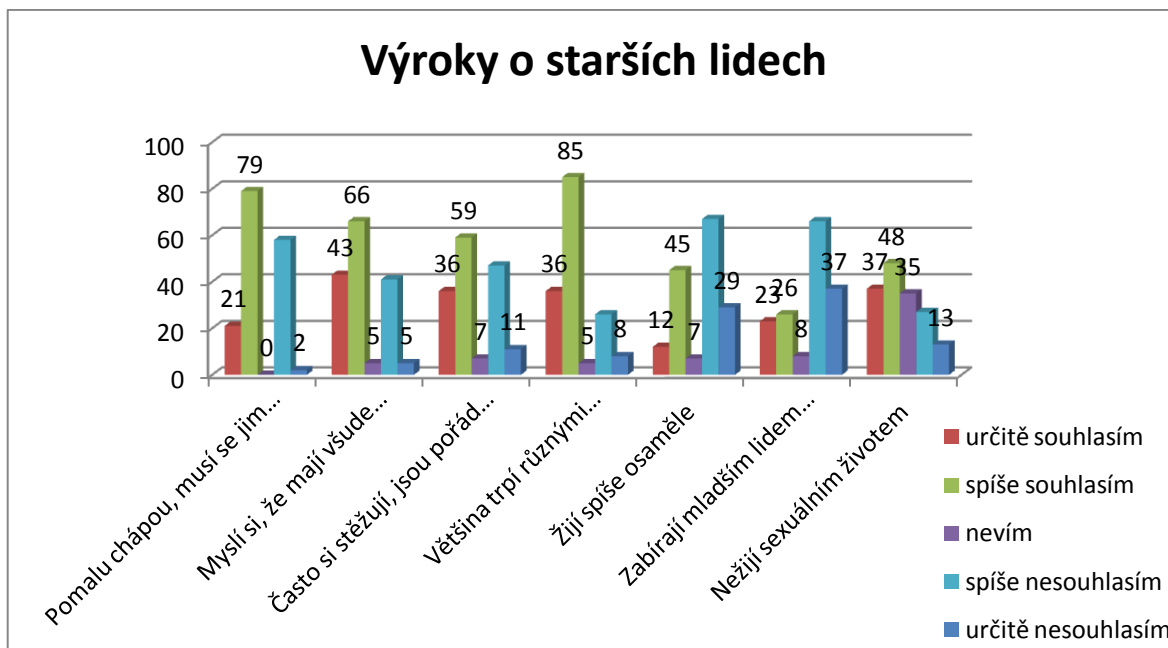

Graf 12 *Vlastnosti starších lidí- vypočítané hodnoty škály*

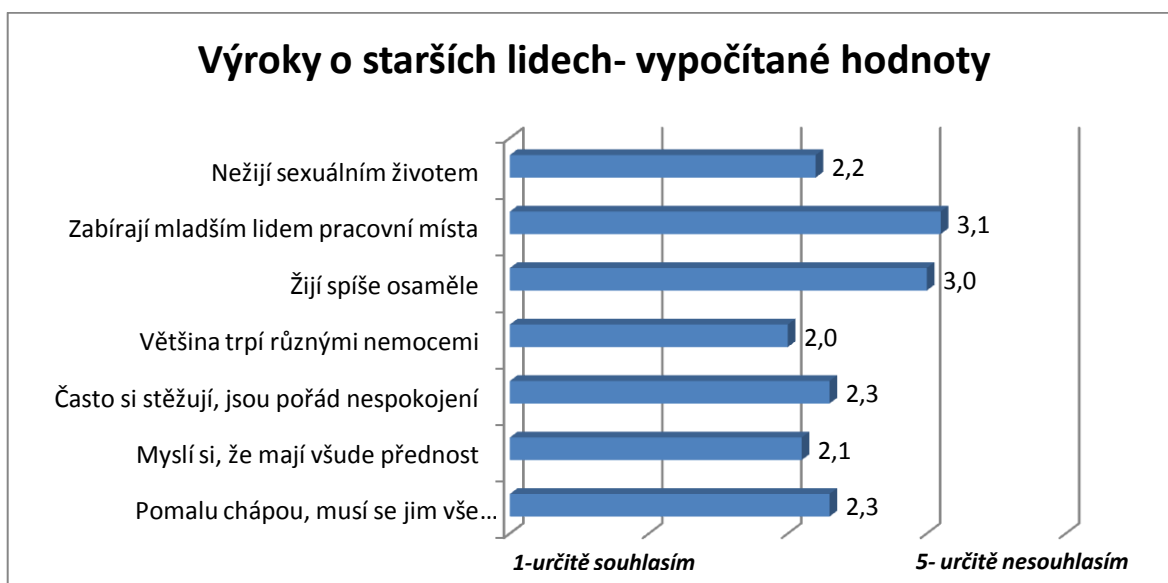
Graf 11 uvádíme pro přehled o jednotlivých odpovědích respondentů. Škály jsme dále vyhodnocovali, a to tak, že jsme jednotlivým hodnotám škály přisoudili koeficienty od 1 (nejméně příznivý postoj) po 5 (nejvíce příznivý postoj). Poloze *určitě souhlasím* jsme přidělili koeficient 5, poloze *spíše souhlasím* koeficient 4, poloze *nevím* koeficient 3, poloze *spíše nesouhlasím* koeficient 2 a poloze *určitě nesouhlasím* koeficient 1. Vycházeli jsme tedy z tabulky četností odpovědí, které jsme následně násobili přidělenými koeficienty. Součet všech násobků jsme vydělili počtem respondentů (160). Získali jsme tak hodnoty, které vypovídají o průměrné poloze na dané škále.

Takto získané hodnoty znázorňuje Graf 11. Na něm můžeme vidět, že nejvíce respondenti nejvíce souhlasí s tím, že staří lidé mají zkušenosti (průměrná hodnota 4,5), můžeme říci, že hodnota leží mezi polohami *určitě souhlasím* a *spíše souhlasím*. Souhlasí také s tím, že si na seniorech cení moudrosti a nadhledu (průměrná hodnota 4), leží u hodnoty *spíše souhlasím*. Všeobecný přehled, inteligenci a sečtělou získal průměrnou hodnotu 3,7, s tímto rozvaha a trpělivost získala průměrnou hodnotu 3, vyrovnanost a nadhled koeficient 3,1. Empatie získala koeficient 3, tedy leží uprostřed hodnotící škály. Nejnížší průměrnou hodnotu získal elán a životní optimismus, a to hodnotu 2,6.

Další položka v dotazníku byla také škálová. Zjišťovala, zda respondenti souhlasí nebo nesouhlasí s uvedenými výroky o starších lidech. Škála byla opět pětistupňová, stejná jako u předchozí otázky.

Graf 13 Výroky o starších lidech

Graf 14 Výroky o starších lidech- vypočítané hodnoty škály

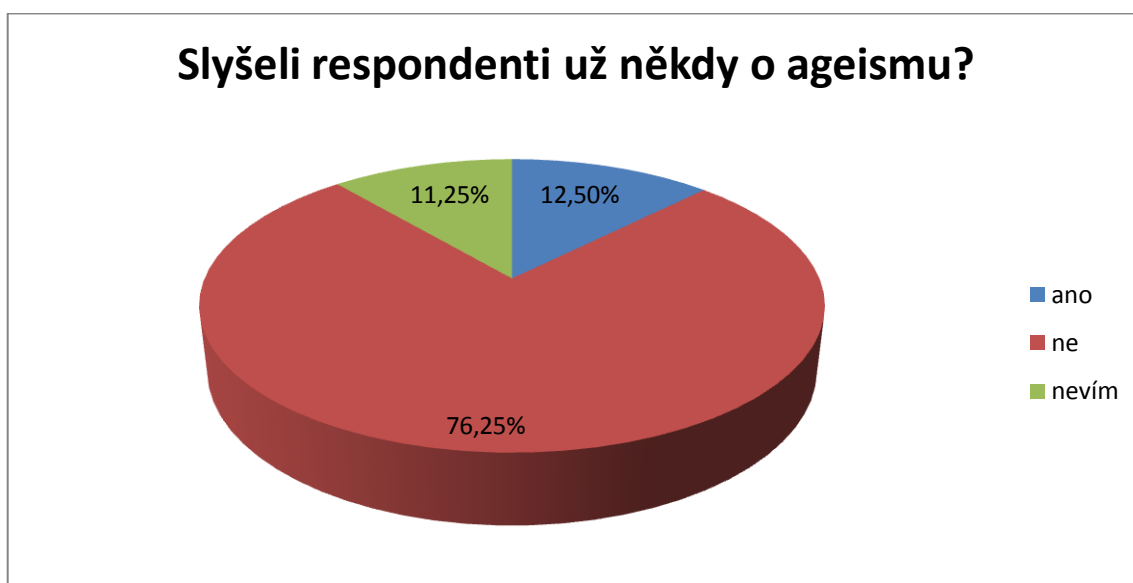
Graf 13 je uveden pro přehled o jednotlivých četnostech odpovědí respondentů. Postup vyhodnocování byl opět stejný jako u předchozí otázky. Nejméně příznivé poloze *určitě souhlasím* byl přidělen koeficient 1, poloze *spíše souhlasím* koeficient 2, poloze *nevím* koeficient 3, poloze *spíše nesouhlasím* koeficient 4 a poloze *určitě nesouhlasím* koeficient 5. Na grafu 14 vidíme, že průměrná hodnota je nejnižší u výroku, že většina seniorů trpí různými nemocemi (2,0), a tedy s tímto výrokem souhlasilo nejvíce respondentů. Hodnota leží na poloze *spíše souhlasím*. Že si senioři myslí, že mají všude přednost, leží na poloze 2,1, výrok, že nežijí sexuálním životem, získal průměrnou hodnotu 2,2. Hodnotu 2,3 získal

výrok „*pomalu chápou a musí se jim vše vysvětlovat*“ a shodnou hodnotu získal výrok, „*senioři si často stěžují, jsou pořád nespokojení*“. Výrok, že senioři žijí spíše osaměle, získal hodnotu 3,0. Nejvyšší hodnotu 3,1 získal výrok „*senioři zabírají mladším lidem pracovní místa*“.

Druhá výzkumná otázka: **Má středoškolská mládež povědomí o pojmu ageismus?**

Respondentů jsme se ptali, zda už někdy slyšeli o ageismu. Pokud na tuto otázku odpověděli *ano*, měli dále uvést, kde o ageismu slyšeli. V dotazníku to byla otázka č. 13.

Graf 15 *Slyšeli respondenti o ageismu?*

Z Grafu 15 je patrné, že o ageismu již někdy slyšelo 20 (12,05 %) respondentů, naopak nikdy o něm neslyšelo 122 (76,25 %) respondentů, zbylých 18 (11,25 %) se vyjádřilo, že nevím, zda o ageismu již slyšeli.

Pokud respondenti uvedli, že o ageismu již v minulosti slyšeli, dotazovali jsme se, odkud tento pojem znají. Z 20 (12,05 %) respondentů, kteří uvedli, že pojem ageismus slyšeli, napsalo 11, že pojem znají z předmětu základy společenských věd a 9 respondentů z předmětu pedagogika. Je tedy zajímavé, že všichni respondenti znali tento pojem ze školy.

Na tuto otázku navazuje následující otázka v dotazníku č. 14. Ti respondenti, kteří uvedli, že pojem ageismus již slyšeli, měli stručně popsat, co podle nich pojem ageismus znamená. Na tuto otázku tedy odpovídalo pouze 20 (12,05 %) respondentů. Dotazovaní, dle našeho názoru, správně odpovídali na položenou otázku, že se jedná o diskriminaci nebo znevýhodňování starších lidí (seniorů), či diskriminaci na základě věku.

6.3 Testování hypotéz

Třetí výzkumná otázka zněla takto: **Liší se odpovědi respondentů na otázku, zda si myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém žijí?**

H₃: *Předpokládám, že existují statisticky významné rozdíly v tom, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, v němž respondenti žijí.*

H₀: V tom, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, nejsou rozdíly.

H_A: V tom, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, jsou rozdíly.

U této hypotézy vycházíme z otázek č. 4 a 10 v dotazníkovém šetření. Zjišťuje, zda existuje vztah mezi typem lokálního prostředí a tím, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni.

Tabulka 1: *Kontingenční tabulka č. 1*

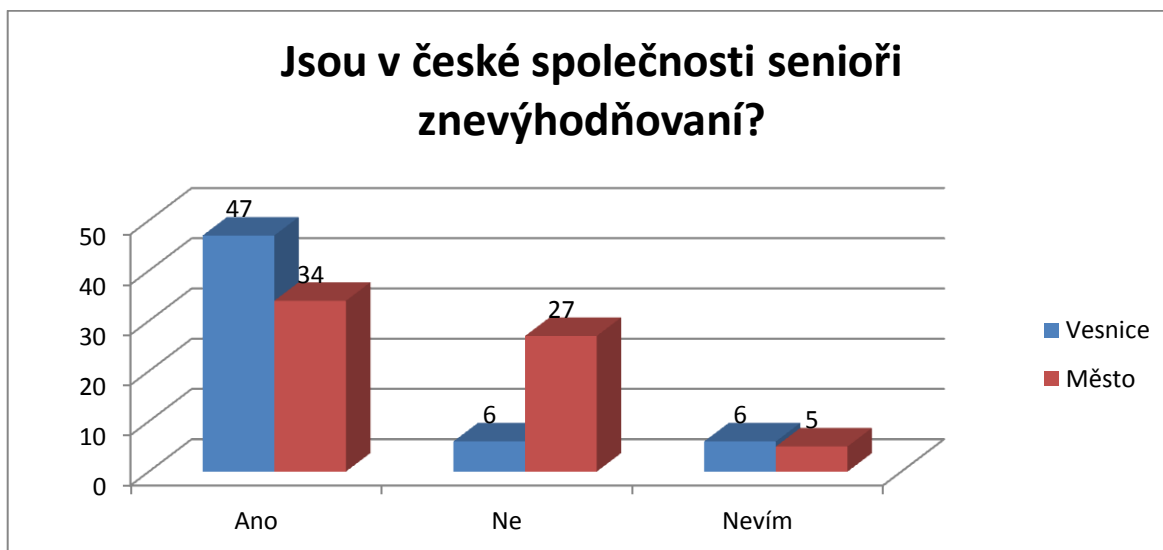
	Vesnice	Město	Σ
Ano	47 (47,6)	34 (33,4)	81
Ne	41 (40,0)	27 (28,0)	68
Nevím	6 (6,5)	5 (4,5)	11
Σ	94	66	160

$\chi^2 = \frac{(P-O^2)}{O} = 0,611$. Počet stupňů volnosti $f = (r-1) \cdot (s-1)$ činí 2. Porovnáme kritickou hodnotu testového kritéria pro daný počet stupňů volnosti tabulky $\chi^2_{0,05}(2) = 0,611 < 5,991$.

Vzhledem k tomu, že je kritická hodnota z tabulek vyšší než vypočítaná hodnota, odmítáme alternativní hypotézu a přijímám nulovou hypotézu. Ta tedy zní: *V tom, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, nejsou rozdíly.*

Mezi tím, zda si respondenti myslí, že jsou nebo nejsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a typem lokálního prostředí, v kterém respondenti žijí, nebyla prokázána statisticky významná souvislost.

Pro větší přehled zde opět uvádíme také grafické znázornění četností odpovědí.

Graf 16 Jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni?

Čtvrtá výzkumná otázka zněla: **Liší se odpovědi na otázku, ve kterých oblastech lidského života dochází nejčastěji ke znevýhodňování seniorů, vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?**

H₄: Předpokládám, že existují statisticky významné rozdíly v oblastech lidského života, ve kterých podle respondentů nečastěji dochází ke znevýhodňování seniorů, vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.

H₀: V tom, jaké oblasti znevýhodňování považují respondenti za nejčastější a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, nejsou rozdíly.

H_A: V tom, jaké oblasti znevýhodňování považují respondenti za nejčastější a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, jsou rozdíly.

U této hypotézy vycházíme z otázek v dotazníku číslo 4 a 11 a zjišťuje, zda existuje vztah mezi typem lokálního prostředí a názorů respondentů na oblasti sociálního života, ve kterých podle nich dochází ke znevýhodňování nejčastěji. Pracujeme s tím, že na otázku č. 11 odpovídali pouze ti respondenti, kteří na předchozí otázku (č. 10 „Myslíte si, že jsou v české společnosti senioři diskriminováni nebo znevýhodňováni?“) odpověděli ano.

Ano odpovědělo 81 respondentů. U otázky č. 11 měli respondenti vybrat tři podle nich nejčastější oblasti sociálního života, ve kterých se podle nich znevýhodňování objevuje nejčastěji. Proto jsou četnosti odpovědí tak vysoké, ze všech respondentů odpovědělo 81, že se myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňování $81 \times 3 = 243$.

Tabulka 2: Kontingenční tabulka č. 2

Oblasti sociálního života	Vesnice	Město	Σ
Na trhu práce	21 (27,3)	26 (19,7)	47
Ve zdravotnictví	19 (16,8)	10 (12,2)	29
V rodinách	6 (5,8)	4 (4,2)	10
Důchodový systém	26 (26,7)	20 (19,3)	46
V sociální péči	14 (12,8)	8 (9,2)	22
Ve vědě a vzdělání	6 (7,0)	6 (5,0)	12
V mezilidských vztazích	15 (16,8)	14 (12,2)	29
V oblasti komunikace	21 (17,4)	9 (12,6)	30
V médiích	13 (10,4)	5 (7,6)	18
Σ	141	102	243

$X^2 = \frac{(P-o^2)}{o} = 8,591$. Počet stupňů volnosti $f = (r-1) \cdot (s-1)$ činí 8. Porovnáme kritickou hodnotu testového kritéria pro daný počet stupňů volnosti tabulky $X^2_{0,05}(8) = 8,591 < 15,507$. Vzhledem k tomu, že je kritická hodnota z tabulek vyšší než vypočítaná hodnota, odmítáme alternativní hypotézu a přijímám nulovou hypotézu. Nulová hypotéza zní: *V tom, jaké oblasti znevýhodňování považují respondenti za nejčastější a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, nejsou rozdíly.*

Mezi oblastmi lidského života, které považují respondenti za nejčastější oblasti nezvýhodňování seniorů a typem lokálního prostředí, v kterém respondenti žijí, nebyla prokázána statisticky významná souvislost.

Zde ještě uvádíme graf, který přehledně ukazuje četnosti jednotlivých odpovědí.

Graf 17 V jakých oblastech sociálního života jsou senioři znevýhodňováni?

Pátá výzkumná otázka zní: **Liší se četnost styku respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?**

Tuto výzkumnou otázku jsme dále rozdělili na dvě hypotézy podle toho, zda se jedná o prarodiče z matčiny strany (hypotézu jsme označili H_M) nebo z otcovy (hypotézu jsme označili H_O). Nejprve se budeme věnovat prarodičům z matčiny strany.

H_{5M} : Předpokládám, že existují významné rozdíly v četnosti styků s prarodiči z matčiny strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.

H_0 : V četnosti styků s prarodiči z matčiny strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, nejsou rozdíly.

H_A : V četnosti styků s prarodiči z matčiny strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, jsou rozdíly.

U této hypotézy vycházíme z položek 4 a 18_M a zjišťuje, zda existuje vztah mezi typem lokálního prostředí a četností styků s prarodiči z matčiny strany.

Vzhledem k nižším očekávaným četnostem byly shluknuty možnosti odpovědí na otázku „Jak často se stýkáte se svými prarodiči?“.

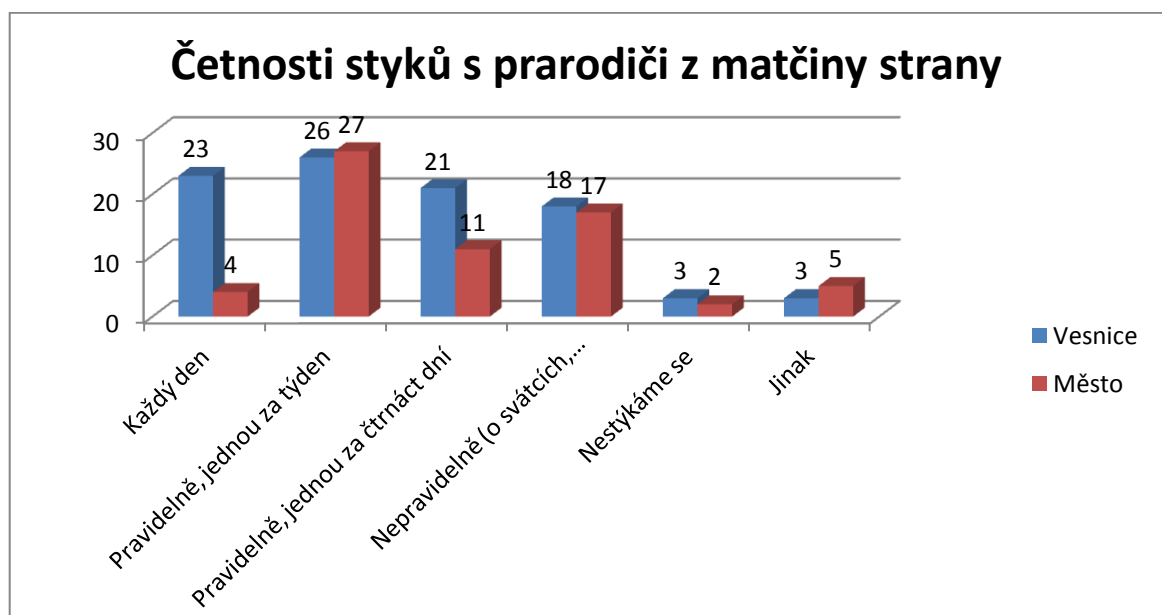
Tabulka 3: Kontingenční tabulka č. 3

	Vesnice	Město	Σ
Každý den	23 (15,9)	4 (11,1)	27
Pravidelně, jednou za týden Pravidelně, jednou za čtrnáct dní	47 (49,9)	38 (35,1)	85
Nepravidelně (o svátcích, narozeninách) Nestýkáme se Jinak	24 (28,2)	24 (19,8)	48
Σ	94	66	160

$\chi^2 = \frac{(P-O^2)}{O} = 9,637$. Počet stupňů volnosti $f = (r-1) \cdot (s-1)$ činí 2. Porovnáme kritickou hodnotu testového kritéria pro daný počet stupňů volnosti tabulky $\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$. Kritická hodnota uvedená v tabulce je nižší než vypočítaná hodnota, přijímáme tedy alternativní hypotézu a odmítáme hypotézu nulovou. Alternativní hypotéza zní: *V četnosti styků s prarodiči z matčiny strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, jsou rozdíly.*

Mezi četnostmi styku s prarodiči z matčiny strany a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, byla prokázána statisticky významná souvislost.

Četnosti styků s prarodiči z matčiny strany znázorňuje následující graf.

Graf 18 Četnosti styků s prarodiči z matčiny strany

U následující hypotézy jsme také vycházeli z výzkumné otázky č. 5. **Liší se četnost styku respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?**

H₅₀: *Předpokládám, že existují významné rozdíly v četnosti styků s prarodiči z otcovy strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.*

H₀: V četnosti styků s prarodiči z otcovy strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, nejsou rozdíly.

H_A: V četnosti styků s prarodiči z otcovy strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, jsou rozdíly.

Vycházeli jsme z otázek 4. a 18₀. v dotazníku. Vzhledem k nižším očekávaným četnostem jsme opět shlukli možnosti odpovědí na otázku „*Jak často se stýkáte se svými prarodiči?*“.

Tabulka 4: *Kontingenční tabulka č. 4*

	Vesnice	Město	Σ
Každý den	14 (11,2)	5 (7,8)	19
Pravidelně, jednou za týden Pravidelně, jednou za čtrnáct dní	45 (39,4)	22 (27,6)	67
Nepřavidelně (o svátcích, narozeninách) Nestýkáme se Jinak	35 (43,5)	39 (30,5)	74
Σ	94	66	160

$X^2 = \frac{(P-0^2)}{0} = 7,631$. Počet stupňů volnosti $f = (r-1) \cdot (s-1)$ činí 2. Porovnáme kritickou hodnotu testového kritéria pro daný počet stupňů volnosti tabulky $X^2_{0,05}(2) = 7,631 > 5,991$.

Kritická hodnota uvedená v tabulce je nižší než vypočítaná hodnota, přijímáme tedy alternativní hypotézu a odmítáme hypotézu nulovou. Alternativní hypotéza zní: *V četnosti styků s prarodiči z otcovy strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, jsou rozdíly.*

Mezi četnostmi styku s prarodiči z otcovy strany a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, byla opět prokázána statisticky významná souvislost.

Četnosti styků s prarodiči z otcovy strany znázorňuje následující graf.

Graf 19 Četnosti styků s prarodiči z otcovy strany

Poslední výzkumná otázka: **Liší se způsob trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?**

H₆: Předpokládám, že existují významné rozdíly ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.

H₀: Ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém žijí, nejsou významné rozdíly.

H_A: Ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém žijí, jsou významné rozdíly.

U poslední hypotézy vycházíme z položek č. 4 a 19 v dotazníku a zjišťuje, zda existuje vztah mezi typem lokálního prostředí a způsobem trávení volného času respondentů s prarodiči.

Dodejme, že u otázky č. 19 měli respondenti označit dvě nejčastější možnosti, jak tráví čas se svými prarodiči. Četnost odpovědí je tedy $160 \times 2 = 320$. Podotýkáme také, že žádný z respondentů u předchozí otázky (č. 18) neuvedl dvakrát možnost *nestýkáme se*, tedy na otázku 19 odpovídali všichni respondenti.

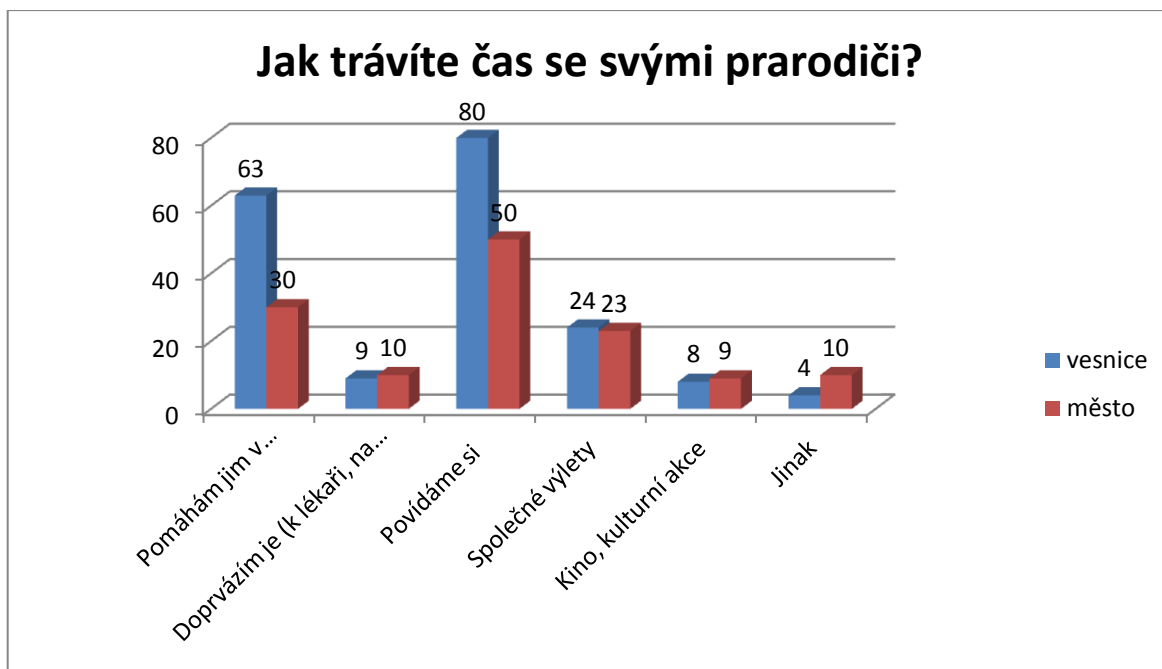
Tabulka 5: Kontingenční tabulka č. 5

	Vesnice	Město	Σ
Pomáhám jim v domácnosti	63 (54,6)	30 (38,4)	93
Doprovázím je (k lékaři, na úřady,...)	9 (11,2)	10 (7,8)	19
Povídáme si	80 (76,4)	50 (53,6)	130
Společné výlety, nákupy	24 (27,6)	23 (19,4)	47
Kino, kulturní a společenské akce	8 (10,0)	9 (7,0)	17
Jinak	4 (8,2)	10 (5,8)	14
Σ	188	132	320

$\chi^2 = \frac{(P-O^2)}{O} = 11,908$. Počet stupňů volnosti $f=(r-1) \cdot (s-1)$ činí 5. Porovnáme kritickou hodnotu testového kritéria pro daný počet stupňů volnosti tabulky $\chi^2_{0,05}(5) = 11,908 > 11,070$. Kritická hodnota uvedená v tabulce je nižší než vypočítaná hodnota, přijímáme tedy alternativní hypotézu a odmítáme hypotézu nulovou. Alternativní hypotéza zní: *Ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém žijí, jsou významné rozdíly.*

Mezi způsoby trávení volného času s prarodiči a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí, byla prokázána statisticky významná souvislost.

Opět pro větší přehled uvádíme také grafické znázornění.

Graf 20 Jak trávíte čas se svými prarodiči?

Pro přehlednost ještě znovu uvádíme shrnutí testovaných hypotéz a výsledků jejich ověřování.

H3: Předpokládám, že existují statisticky významné rozdíly v tom, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, v němž respondenti žijí.

→ Hypotéza nebyla potvrzena.

H4: Předpokládám, že existují významné rozdíly v oblastech znevýhodňování seniorů vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.

→ Hypotéza nebyla potvrzena.

H5_M: Předpokládám, že existují významné rozdíly v četnosti styků s prarodiči z matčiny strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.

→ Hypotéza byla potvrzena

H5_O: Předpokládám, že existují významné rozdíly v četnosti styků s prarodiči z otcovy strany vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.

→ Hypotéza byla potvrzena.

H6: *Předpokládám, že existují významné rozdíly ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí.*

→Hypotéza byla potvrzena.

6.4 Shrnutí výsledků výzkumu a interpretace dat

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak středoškolská mládež vnímá seniory, stáří a stárnutí. Dále jsme chtěli zjistit, zda si mladí lidé myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a v jakých oblastech sociálního života. Také jsme chtěli zjistit, jak středoškolská mládež tráví čas se svými prarodiči.

Kvantitativní výzkum pracoval se 160 dotazníky, které jsme distribuovali do třech typů středních škol. Výzkumu se účastnili respondenti ve věku od 15 do 19 let. Dívek bylo 109 (68,13 %), chlapců 51 (31,88 %). Výzkum zahrnoval 48 (30,00 %) respondentů, kteří studovali čtyřleté gymnázium, střední odbornou školu navštěvovalo 61 (38,13 %) respondentů a studentů středního odborného učiliště bylo 51 (31,88 %). Důležitou proměnnou pro náš výzkum byl typ lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí. Na vesnici žije 94 (58,75 %) respondentů, ve městě žije 66 (41,25 %) respondentů.

Na začátku výzkumu jsme si stanovili výzkumné otázky. Tam, kde to bylo možné, jsme si dále stanovili hypotézy.

První výzkumná otázka zněla: ***Jak středoškolská mládež vnímá seniory, stáří a stárnutí?*** Respondenti měli odpovědět na to, jak by charakterizovali stáří. Bylo zjištěno, že většina (69,38 %) všech dotázaných charakterizuje stáří jako etapu života. Stáří jako možnost odpočinku v důchodu vidí 13,75 % respondentů. Jako ztrátu schopností vidí rovných 10,00 % respondentů. Můžeme tedy říci, že mladí lidé vnímají stáří jako další etapu v životě člověka, často také stáří vidí jako konec profesní kariéry a „zasloužený odpočinek v důchodu“. Jen jedna desetina dotazovaných si nejvíce spojuje stáří se ztrátou schopností, a tedy úbytkem sil. Respondentů jsme se ptali také na jejich názor, kdy je podle nich člověk starý. Nejvíce 38,13 % respondentů odpovědělo, že věkovou hranici stáří vidí ve věku 60 let. Vzhledem k tomu, že tato otázka byla konstruována jako otevřená, byli jsme si dopředu vědomi toho, že vznikne široká škála odpovědí. Nejnižší věk, který byl uváděn, byl 50 let, tu zvolilo 11,25 % dotazovaných, naopak nejvyšší věková hranice stáří byla 95 let, tu zvolilo 1,88 % respondentů. Dále jsme se dotazovali na to, co nového proti

předchozím létům stáří přináší. Respondenti nejčastěji psali, že stáří přináší více volného času (26,04 %) a shodně označovali také variantu, že ve stáří mají lidé více času na rodinu. U této otázky měli respondenti možnost alternativní odpovědi, která nejčastěji zmiňovala možnost nových zájmů ve stáří, víc času pro sebe a také to, že si senioři mohou užívat života podle svých představ. Mladí lidé tedy vidí na stáří pozitivní to, že se lidé mohou podle svých představ věnovat své rodině a koníčkům. Respondentů jsme se také ptali, zda se obávají svého vlastního stáří. Podle zjištěných údajů se stáří obává 110 (68,75 %) respondentů, naopak strach z vlastního stáří nemá 50 (31,25 %) respondentů. Ti, kteří odpověděli na tuto otázku *ano*, byli následně dotazováni, čeho se na svém stáří obávají. Z výzkumu vyplynulo, že nejvíce respondentů (37,27 %) se nejvíce obává nemoci a bolesti. V dotazníku jsme se také ptali na to, do jaké míry souhlasí s vybranými vlastnosti u starších lidí. Po vyhodnocení škály jsme získaly hodnoty, které vypovídají, které vlastnosti mají podle mladé generace senioři. Nejvyšší průměrnou hodnotu měly (a tedy s ní respondenti nejvíce souhlasili) **zkušenosti** starších lidí (průměrná hodnota 4,5), respondenti dále souhlasí s tím, že starší lidé jsou **moudří** a **mají nadhled** (průměrná hodnota 4), vlastnosti jako všeobecný přehled, inteligence a sečtělost získali průměrnou hodnotu 3,7. Následující otázka byla podobně konstruována jako škálová, respondenti měli vyjádřit, do jaké míry souhlasí s výroky o starších lidech. Průměrné hodnoty výroků kvůli svým nepříznivým vyjádřením nabývaly opačných hodnot než u předchozí otázky (nejméně příznivý postoj, tedy souhlas s výrokem měl přidělený koeficient 1, naopak nejvíce příznivý postoj a tedy nesouhlas s výrokem měl přidělen koeficient 5). Nejméně respondenti souhlasili s výrokem, že starší lidé zabírají **mladším pracovní místa** (průměrná hodnota 3,1). Průměrnou hodnotu 3,0 získal výrok „*senioři žijí spíše osaměle*“.

Druhá výzkumná otázka zněla: *Má středoškolská mládež povědomí o pojmu ageismus?* Na otázku, zda již někdy slyšeli o ageismu, odpovědělo 20 (12,05 %) respondentů *ano*. Naopak nikdy o něm neslyšelo 122 (76,25 %) respondentů. Zbýlých 18 (11,25 %) se vyjádřilo, že neví, zda o ageismu již slyšeli. Pokud respondenti uvedli, že o ageismu již v minulosti slyšeli, dotazovali jsme se, odkud tento pojem znají. Z 20 (12,05 %) respondentů, kteří uvedli, že pojem ageismus slyšeli, jich napsalo 11, že pojem znají z předmětu Základy společenských věd a 9 respondentů z předmětu Pedagogika. Je tedy zajímavé, že všichni respondenti se s tímto pojmem seznámili při školní výuce. Dále jsme zjišťovali, zda ti respondenti, kteří uvedli, že pojem ageismus již slyšeli, dokáží stručně popsat, co podle nich pojem ageismus znamená. Na tuto otázku tedy odpovídalo pouze 20

(12, 05 %) respondentů. Respondenti odpovídali, že se jedná o diskriminaci nebo znevýhodňování starších lidí (seniorů), či diskriminaci na základě věku. Respondenti dokázali tedy stručně a jasně vystihnout, co ageismus znamená.

U dalších výzkumných otázek byly následně stanoveny hypotézy. Nyní se podíváme na výsledky jejich ověření.

Třetí výzkumná otázka zněla: *Liší se odpovědi respondentů na otázku, zda si myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém žijí?*

K této výzkumné otázce byla formulována první hypotéza (H3), která se zabývala souvislostí mezi typem lokálního prostředí, v němž respondenti žijí a tím, zda si respondenti myslí, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni. Zjišťovali jsme, zda v názorech na znevýhodňování seniorů, budou existovat statisticky významné rozdíly. Tato hypotéza se nám nepotvrdila. Mezi názory respondentů na to, zda jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a typem lokálního prostředí, v němž respondenti žijí, **nebyla prokázána statisticky významná souvislost**. Nemůžeme tedy říci, že lokální prostředí ovlivňuje názory mladých lidí na znevýhodňování seniorů.

Čtvrtá výzkumná otázka zněla: *Liší se odpovědi na otázku, ve kterých oblastech lidského života dochází nejčastěji ke znevýhodňování seniorů, vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?*

Formulovali jsme tedy druhou hypotézu (H4), která se zabývala souvislostí mezi typem lokálního prostředí, v němž respondenti žijí a oblastmi sociálního života ve kterých podle respondentů dochází ke znevýhodňování seniorů. Zjišťovali jsme, zda v oblastech sociálního života budou existovat statisticky významné rozdíly. Tato hypotéza se nám také nepotvrdila.

Při ověřování této hypotézy jsme pracovali s tím, že na otázku č. 11 (*V jaké oblasti jsou podle Vás senioři znevýhodňováni?*), odpovídali pouze ti respondenti, kteří na předchozí otázku (č. 10 *„Myslíte si, že jsou v české společnosti senioři diskriminováni nebo znevýhodňováni?“*) odpověděli *ano*.

Mezi názory respondentů na to, v jakých oblastech sociálního života dochází nejčastěji ke znevýhodňování seniorů a typem lokálního prostředí, v němž respondenti žijí, taktéž **nebyla prokázána statisticky významná souvislost**. Lze tedy říci, že lokální prostředí

neovlivňuje názory mladých lidí na oblasti sociálního života, ve kterých může docházet k znevýhodňování seniorů.

Pátá výzkumná otázka zněla: *Liší se četnost styku respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?*

Tuto výzkumnou otázku jsme rozdělili na dvě hypotézy ($H5_M$ a $H5_O$), abychom rozlišili, zda se jedná rodiče z otcovy či z matčiny strany.

Třetí hypotéza ($H5_M$) zjišťovala, zda existují rozdíly mezi četností styků s prarodiči z matčiny strany a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí. Hypotéza byla potvrzena.

Čtvrtá hypotéza ($H5_O$) podobně jako ta předchozí zjišťovala, zda existují rozdíly mezi četností styků s prarodiči, tentokrát z otcovy strany, a typem lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí. Hypotéza byla také potvrzena.

Mezi četnostmi styků s prarodiči z otcovy i matčiny strany a typem lokálního prostředí, v němž respondenti žijí, **byla prokázána statisticky významná souvislost**. Můžeme tedy říci, že typ lokálního prostředí ovlivňuje četnosti styků s prarodiči, ať už se jedná o prarodiče ze strany matky nebo otce.

Šestá výzkumná otázka: *Liší se způsob trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí?*

Z šesté výzkumné otázky jsme formulovali poslední hypotézu ($H6$), která se zabývala tím, zda, existují významné rozdíly ve způsobu trávení volného času respondentů s prarodiči vzhledem k typu lokálního prostředí, ve kterém respondenti žijí. Tato hypotéza byla také potvrzena.

Mezi způsoby trávení volného času respondentů s jejich prarodiči a typem lokálního prostředí, v němž respondenti žijí, **byla prokázána statisticky významná souvislost**. Lze tady říci, že typ lokálního prostředí ovlivňuje způsob trávení volného času s prarodiči.

O výsledky našeho výzkumu projevili zájem střední školy, jejichž studenti se výzkumu účastnili. Doufáme, že tato práce povede k diskusi na dané téma nejen mezi učiteli, ale také mezi učiteli a studenty, pokud se v budoucnu při výuce dotknou tématu diskriminace a znevýhodňování starších lidí.

Na závěr bychom chtěli říci, tento výzkum umožňuje jen částečný vhled do problematiky vnímání stárí a stárnutí mladou generací. Jsme si vědomi toho, že pokud bychom chtěli

důkladněji zmapovat vztahy mezi lokálním prostředím a názory na seniory, bylo by třeba dalšího hlubšího výzkumu. Jsme si také plně vědomi limitů kvantitativního výzkumu a dotazníku jako jeho nástroje. Kvantitativní výzkum sice umožnil získat velké množství dat, ale na druhou stranu nikdy nedokážeme proniknout tolik do hloubky jako u kvalitativně orientovaného výzkumu. Stejně tak musíme brát v potaz to, že respondenti nemuseli vždy odpovídat pravdivě a výsledky výzkumu tím mohou být ovlivněny. Pokud bychom chtěli danou problematiku dále podrobněji studovat, mohli bychom ji doplnit o kvalitativní výzkum, tedy rozhovory se studenty.

Již na začátku výzkumu jsme zdůraznili, že vzhledem k tomu, že byl jako výběrový soubor použit tzv. dostupný výběr, závěry našeho výzkumu nelze zevšeobecnit na všechny středoškolské studenty. Závěry výzkumu platí pouze pro školy, které se do výzkumu zapojily. Jsme si tedy plně vědomi nevýhod tohoto výběru a možného silné zkreslení.

ZÁVĚR

Dnešní společnost je charakterizována rychlým až hektickým způsobem života, bývá označována také jako konzumní, jejím znakem se staly nové technologie, nové způsoby komunikace. Troufáme si říci, že je někdy velmi těžké v této společnosti obstát a držet s rychlými změnami krok, a to i pro nás „mladé“. A právě mládí je vzorem dnešní společnosti. Má to být člověk atraktivní člověk a úspěšný. Hodnota stáří jako moudrosti, vyrovnanosti a zkušeností se v ní ztrácí. Většina autorů poukazuje na to, že senioři jsou dnes přinejmenším přehlíženi a podceňováni, v horším případě dochází i k agresivnímu vztahu vůči starým lidem. O postojích ke starým lidem, o diskriminaci a ageismu toho bylo, dle mého názoru mnoho konstatováno a napsáno. My jsme se rozhodli uchopit tuto problematiku z pohledu sociálního pedagoga.

Cílem této práce bylo zjistit, jak vnímá středoškolská mládež seniory, stáří a stárnutí, zda si myslí, že jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni a jak středoškolská mládež tráví čas se svými prarodiči. Zaměřuji se na to, jaký vliv na vnímání stáří a stárnutí má typ lokálního prostředí, ve kterém adolescenti žijí.

Sociální pedagogika se mimo jiné zabývá rodinným prostředím, my jsme se pokusili nahlédnout do širší rodiny, popsat co mohou přinést mezigenerační vztahy mezi dětmi a prarodiči. Pokusili jsme se také postřehnout souvislosti v trendu posledních desítek let, a to sbližování venkovského a městského prostředí, ve vztahu k vnímání stáří a stárnutí. Zde opět vidíme vztah k sociální pedagogice.

Jak jsme již říkala v úvodu této práce, pracuji v domově pro seniory, a proto jsme se nad tímto tématem také zamýšlela. Často k nám chodí mladí středoškolští studenti na praxi, na některých je vidět, že je problémy a starosti seniorů zajímají a rádi s nimi pohovoří, na jiných zas vidíme, že staří raději přehlíží, jako by se jim netýkalo a nechtějí si připustit, že kontakt se starými lidmi jim může i něco přinést.

Náš výzkum zjistil, že mladí lidé dokáží ocenit vlastnosti starších lidí, dokáží, alespoň v teoretické rovině říci, kde může docházet k znevýhodňování, byť tedy o termínu ageismus většina z nich neslyšela. Důležitý je podle mě také fakt, že většina respondentů uvedla, že když jsou se svými prarodiči, tak si nejčastěji i povídají. To snad znamená, že mladí lidé mají zájem komunikovat se seniory a rádi je poslouchají. Můžeme tedy jen doufat, že relativně dobrý vztah k seniorům mladým lidem vydrží.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [01] BALTES, P. 1993 cit. podle KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing. 141 s. ISBN 978-80-247-3604-4.
- [02] ERIKSON E., 1968 cit. podle MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
- [03] FÜGNEROVÁ M., KŘIVÁNEK F., 1981 cit. podle JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- [04] GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- [05] GREGOR, O., 1990 cit. podle JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- [06] GRUBEROVÁ B., 1998 cit. podle JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- [07] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2010. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V Portálu 1. Praha: Portál. 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
- [08] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2002. *Manuálek sociální gerontologie*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví. 72 s. ISBN 80-7013-363-5.
- [09] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- [10] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2012. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén. 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.
- [11] HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
- [12] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [13] JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.

- [14] JIRÁSKOVÁ, Věra a kol., 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. 198 s. ISBN 80-86861-80-5.
- [15] JOSSELSONOVIÁ, R., 1980 cit. podle VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [16] KALVACH, Z. a kol., 1997 cit. podle JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- [17] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ et al., 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- [18] KRAUS, Blahoslav, 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
- [19] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [20] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing. 141 s. ISBN 978-80-247-3604-4.
- [21] KUBÁTOVÁ, Helena, 2010. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada. 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.
- [22] KUBÍČKOVÁ, N., 2001 cit. podle VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [23] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 1998. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- [24] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- [25] MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
- [26] MARADA, R., 2003 cit. podle KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010, 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.
- [27] MUSIL J., 1967 cit. podle KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

- [28] MAŠKOVÁ, Miroslava. Věková struktura populace, regionální rozdíly- jak pracovat s demografickou informací. In: *Postavení a diskriminace seniorů v ČR: sborník z mezinárodní konference*. [online]. 2006 [cit. 1. 2. 2013] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, s. 12-28. ISBN 80-86878-52-X. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3482/sbornik_diskriminace.pdf
- [29] MATĚJČEK Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1997. *Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada Publishing. 144 s. ISBN 80-7169-455-X.
- [30] MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- [31] ONDRUŠOVÁ, Jiřina, 2011. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum. 168 s. ISBN 978-80-246-1997-2.
- [32] ONDREJKOVIČ Peter, 1997 cit. podle KRAUS, Blahoslav. 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
- [33] ORT, Jiří, 2004. *Kapitoly ze sociologie stáří: společenské a sociální aspekty stárnutí*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta. 56 s. ISBN 80-7044-636-6.
- [34] PACOVSKÝ, Vladimír, 1990. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum. 136 s. ISBN 80-201-0076-8.
- [35] PACOVSKÝ, Vladimír, 1994 cit. podle JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- [36] PALMORE, E. B., 1999 cit. podle VIDOVIČOVÁ, Lucie, 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.
- [37] PICHAUD, Clément, THAREAUOVÁ, Isabelle, 1998. *Soužití se staršími lidmi: Praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Praha: Portál. 160 s. ISBN 80-7178-184-3.
- [38] PILCH T., 1995 cit. podle KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [39] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Nové, rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál. 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

- [40] ŘÍČAN, Pavel, 2006. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- [41] SATIR, Virginia, 1994. *Kniha o rodině*. Praha: Práh. 350 s. ISBN 80-901325-0-2.
- [42] STUART-HAMILTON, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Přeložil Krejčí Jiří. Praha: Portál. 319 s. ISBN 80-7178-274-2.
- [43] TOPINKOVÁ, E., NEUWIRTH, J., 1995 cit. podle JAROŠOVÁ, Darja, 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- [44] TOPINKOVÁ, E. 2005 cit. podle ONDRUŠOVÁ, Jiřina, 2011. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum. 168 s. ISBN 978-80-246-1997-2.
- [45] TRAXLER, 1980 cit. podle ORT, Jiří, 2004. *Kapitoly ze sociologie stáří: společenské a sociální aspekty stárnutí*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta. 56 s. ISBN 80-7044-636-6.
- [46] TOŠNEROVÁ, Tamara, 2002. *Ageismus: Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ústav lékařské etiky UK. 45 s. ISBN 80-238-9506-0.
- [47] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
- [48] VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [49] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [50] VIDOVIČOVÁ, Lucie, 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.
- [51] VIDOVIČOVÁ, L. a RABUŠIČ, L., 2005 cit. podle ONDRUŠOVÁ, Jiřina, 2011. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum. 168 s. ISBN 978-80-246-1997-2.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CNS Centrální nervový systém.

EAN Elder abuse and neglect. (Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného seniora)

Resp. Respondent.

WHO World Health Organization (Světová zdravotnická organizace).

Σ Suma.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 <i>Pohlaví respondentů</i>	48
Graf 2 <i>Věkové složení respondentů</i>	48
Graf 3 <i>Ročník studia</i>	49
Graf 4 <i>Typ lokálního prostředí</i>	49
Graf 5 <i>Typ studované střední školy respondentů</i>	50
Graf 6 <i>Jak byste charakterizovali stáří?</i>	51
Graf 7 <i>Kdy je člověk starý?</i>	52
Graf 8 <i>Co přináší stáří nového proti předchozím létům?</i>	52
Graf 9 <i>Obáváte se vlastního stáří?</i>	53
Graf 10 <i>Čeho se nejvíce obáváte na vlastním stáří?</i>	54
Graf 11 <i>Vlastnosti starších lidí</i>	54
Graf 12 <i>Vlastnosti starších lidí- vypočítané hodnoty škály</i>	55
Graf 13 <i>Výroky o starších lidech</i>	56
Graf 14 <i>Výroky o starších lidech- vypočítané hodnoty škály</i>	56
Graf 15 <i>Slyšeli respondenti o ageismu?</i>	57
Graf 16 <i>Jsou senioři v české společnosti znevýhodňováni?</i>	59
Graf 17 <i>V jakých oblastech sociálního života jsou senioři znevýhodňováni?</i>	61
Graf 18 <i>Četnosti styků s prarodiči z matčiny strany</i>	62
Graf 19 <i>Četnosti styků s prarodiči z otcovy strany</i>	64
Graf 20 <i>Jak trávíte čas se svými prarodiči?</i>	66
Graf 21 <i>Myslíte si, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni?</i>	86
Graf 22 <i>V jakých oblastech jsou senioři znevýhodňováni?</i>	86
Graf 23 <i>Jak trávíte čas se svými prarodiči?</i>	87
Graf 24 <i>Četnost styků s prarodiči z otcovy strany u respondentů žijících ve městě</i>	87
Graf 25 <i>Četnost styků s prarodiči z matčiny strany u respondentů žijících ve městě</i>	88
Graf 26 <i>Četnost styků s prarodiči z matčiny strany u respondentů žijících na vesnici</i>	88
Graf 27 <i>Četnost styků s prarodiči z otcovy strany u respondentů žijících na vesnici</i>	89

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: <i>Kontingenční tabulka č. 1</i>	58
Tabulka 2: <i>Kontingenční tabulka č. 2</i>	60
Tabulka 3: <i>Kontingenční tabulka č. 3</i>	62
Tabulka 4: <i>Kontingenční tabulka č. 4</i>	63
Tabulka 5: <i>Kontingenční tabulka č. 5</i>	65

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha PII: Grafy zobrazující četnosti odpovědí

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážení studenti,

jmenuji se Marie Plachá a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií, oboru Sociální pedagogika.

Tímto Vás prosím o vyplnění dotazníku, který se týká názorů a to, jak mladí lidé vnímají stáří, stárnutí a seniory. Dotazník je zcela anonymní. Pokud není uvedeno jinak, označte prosím u každé otázky jen jednu odpověď.

Předem děkuji za pravdivé vyplnění dotazníku!

I. ČÁST: ÚDAJE O RESPONDENTOVI

1. Pohlaví

- a) žena
- b) muž

2. Věk.....

3. Ročník studia

- a) 1. ročník
- b) 2. ročník
- c) 3. ročník
- d) 4. ročník

4. Žijete

- a) na vesnici
- c) ve městě

5. Jakou střední školu studujete?

- a) gymnázium
- b) střední odborná škola
- c) střední odborné učiliště

II. ČÁST

6. Jak byste charakterizoval/a stáří?

- a) jako ztrátu schopností
- b) jako etapu života
- c) jako odpočinek v důchodu
- e) jinak (*napište jak*) .....

7. Co podle Vás přináší stáří nového proti předchozím létům?

(*vyberte 3 oblasti, které podle Vás nejčastěji přináší seniorský věk*)

- a) více volného času, člověk si sám určí, co chce ne/chce dělat
- b) prostor pro koníčky, zájmy
- c) více času na rodinu
- d) nemusí vstávat do práce
- e) mají čas na cestování
- f) jiné (uved'te).....

8. Obáváte se vlastního stáří a stárnutí?

- a) ano (*pokračujte na otázku č. 9*)
- b) ne (*pokračujte na otázku č. 10*)

9. Čeho se **nejvíce** obáváte na vlastním stáří? (*označte pouze jednu možnost*)

- a) nemoci, bolesti
- b) ztráty atraktivity
- c) samoty
- d) umírání, smrti
- e) jiné.....

10. Myslíte si, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni?

- a) ano
- b) ne (*pokračujte na otázku č. 12*)
- c) nevím (*pokračujte na otázku č. 12*)

11. V jaké oblasti jsou podle Vás senioři znevýhodňováni? (pokud jste odpověděl/a na předchozí otázku ano, vyberte 3 oblasti)

- a) na trhu práce
- b) ve zdravotnickém systému
- c) v rodinách
- d) důchodový systém
- e) v sociální péči
- f) ve vědě a vzdělání
- g) v mezilidských vztazích
- h) v oblasti komunikace
- i) v médiích

12. Setkal/a jste se někdy se situací, která by se dala označit jako diskriminaci staršího člověka?

- a) ano (situaci stručně popište)

.....
 .....

- b) ne

13. Slyšel/a jste už někdy o ageismu?

- a) ano (**uved'te kde**) .....

- b) ne (přejděte na otázku 15.)

- c) nevím (přejděte na otázku 15.)

14. Co podle Vás znamená slovo *ageismus* (stručně vlastními slovy popište)

.....

15. Označte, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími vlastnostmi u starších lidí.

	určitě souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	určitě nesouhlasím	nevím
rozvaha, trpělivost					
zkušenosti					
životní elán, optimismus					
empatie, schopnost vcítit se do druhých					

životní moudrost, nadhled					
vyrovnanost, rozvážnost, klid					
všeobecný přehled, inteligenci, sečtěllost					

16. Označte, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky, které se týkají starších lidí.

	určitě souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	určitě nesouhlasím	nevím
pomalou chápou, musím jim vše vysvětlovat					
myslí si, že mají všude přednost					
často si stěžují, jsou pořád nespokojení					
většina trpí různými nemocemi					
žijí spíše osamoceně					
zabírají mladším lidem pracovní místa					
nežijí sexuálním životem					

17. Kdy je podle Vás člověk starý? (*napište prosím číslo*)

.....

18. Jak často se stýkáte se svými prarodiči?

18_M. Z matčiny strany:

- a) každý den
- b) pravidelně, jednou za týden,
- c) pravidelně, jednou za čtrnáct dní
- d) nepravidelně (o svátcích, narozeninách,...)
- e) nestýkáme se
- f) jinak (uved'te).....

18_O. Z otcovy strany:

- a) každý den
- b) pravidelně, jednou za týden,
- c) pravidelně, jednou za čtrnáct dní
- d) nepravidelně (o svátcích, narozeninách,...)
- e) nestýkáme se
- f) jinak (uved'te).....

19. Jak trávíte čas se svými prarodiči? (pokud jste u předchozí otázky neoznačili dvakrát možnost e), označte 2 nejčastější)

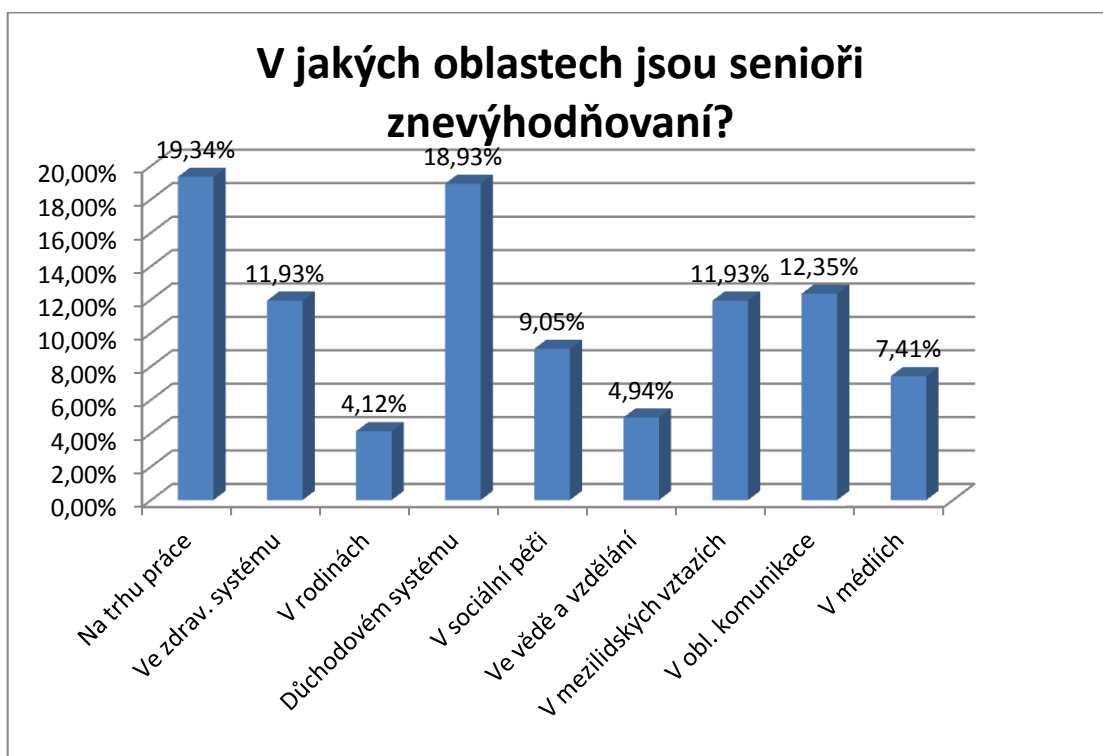
- a) pomáhám jim v domácnosti
- b) doprovázím je (například k lékaři, na úřady,...)
- c) povídáme si
- d) společné výlety, nákupy
- e) kino, kulturní a společenské akce
- e) jinak (*napište jak*) .....

Ještě jednou děkuji za vyplnění dotazníku!

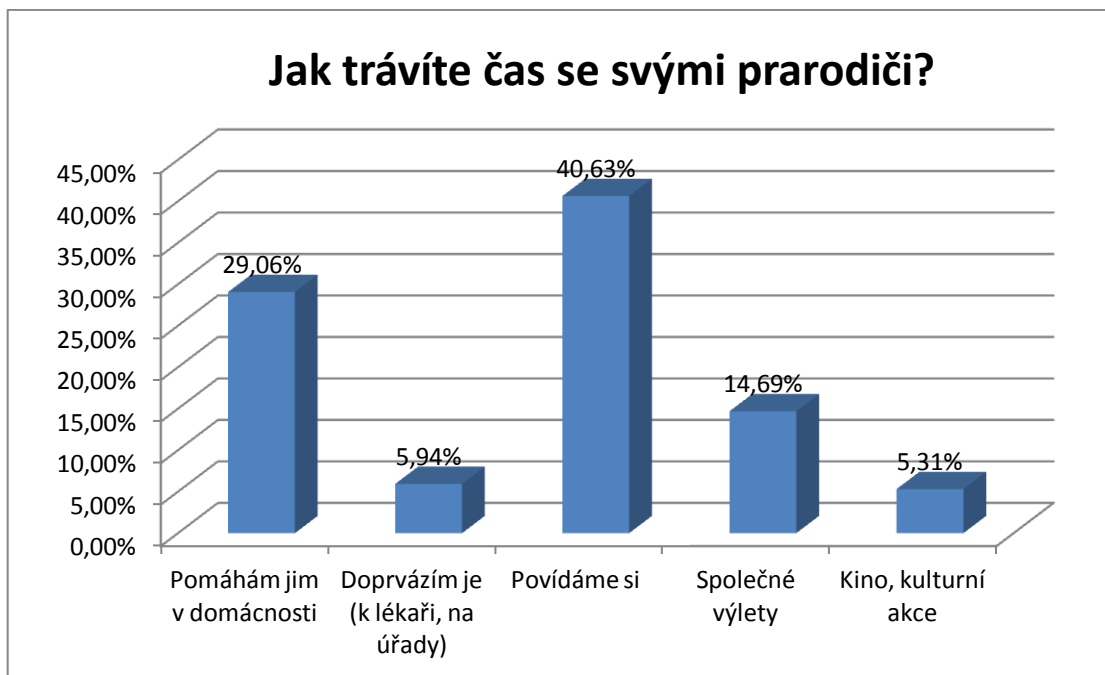
PŘÍLOHA P II: GRAFY ZOBRAZUJÍCÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ

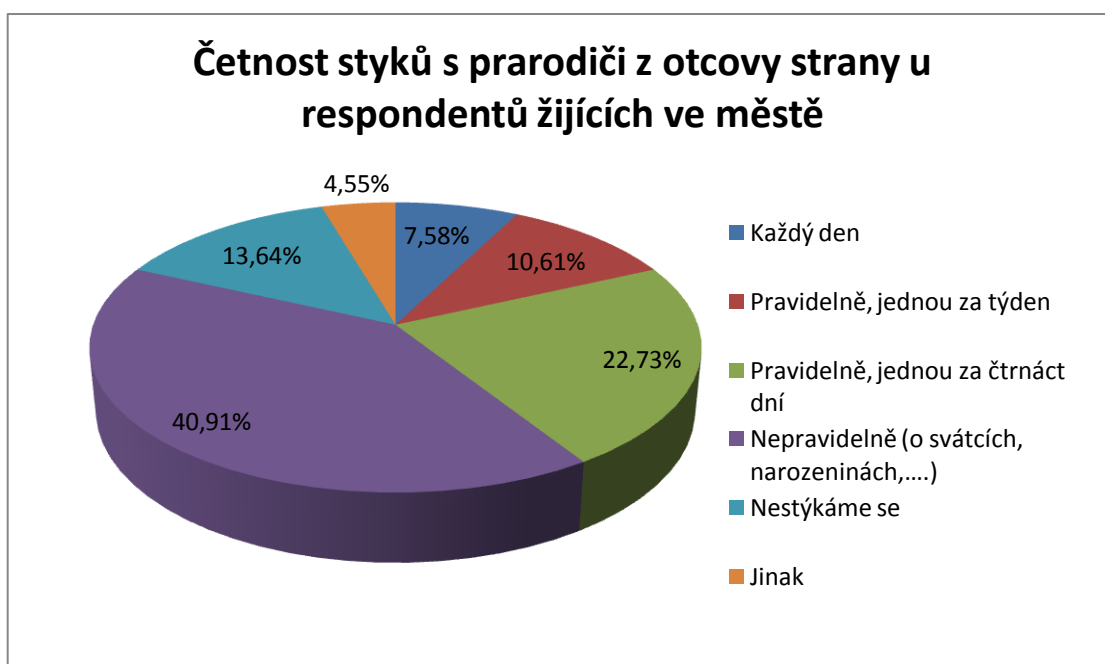
Graf 21 Myslíte si, že jsou v české společnosti senioři znevýhodňováni?

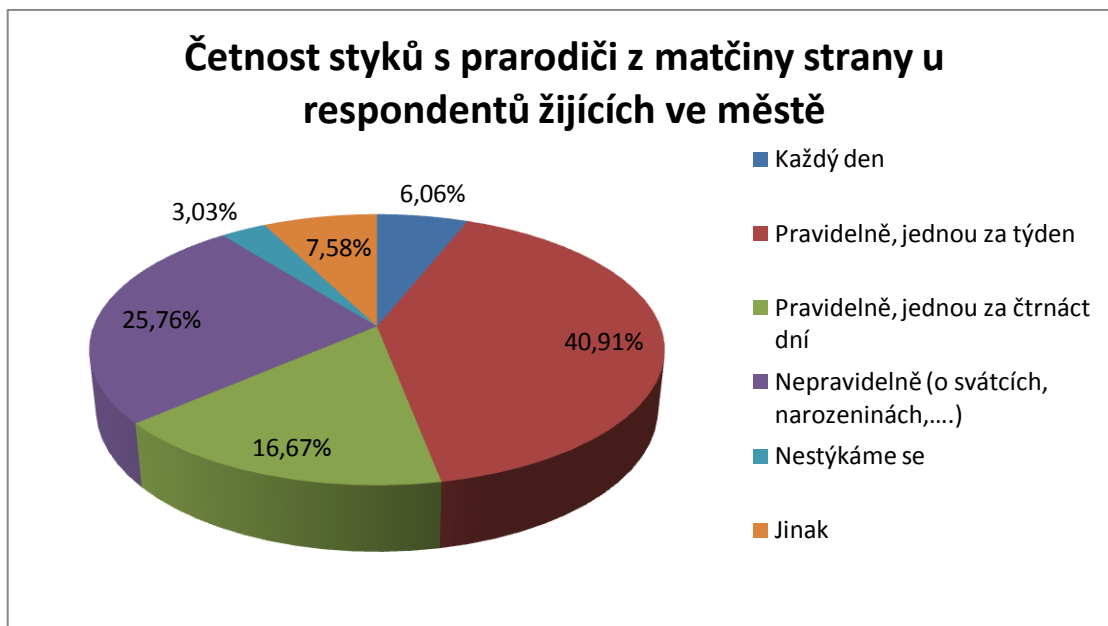
Graf 22 V jakých oblastech jsou senioři znevýhodňováni?

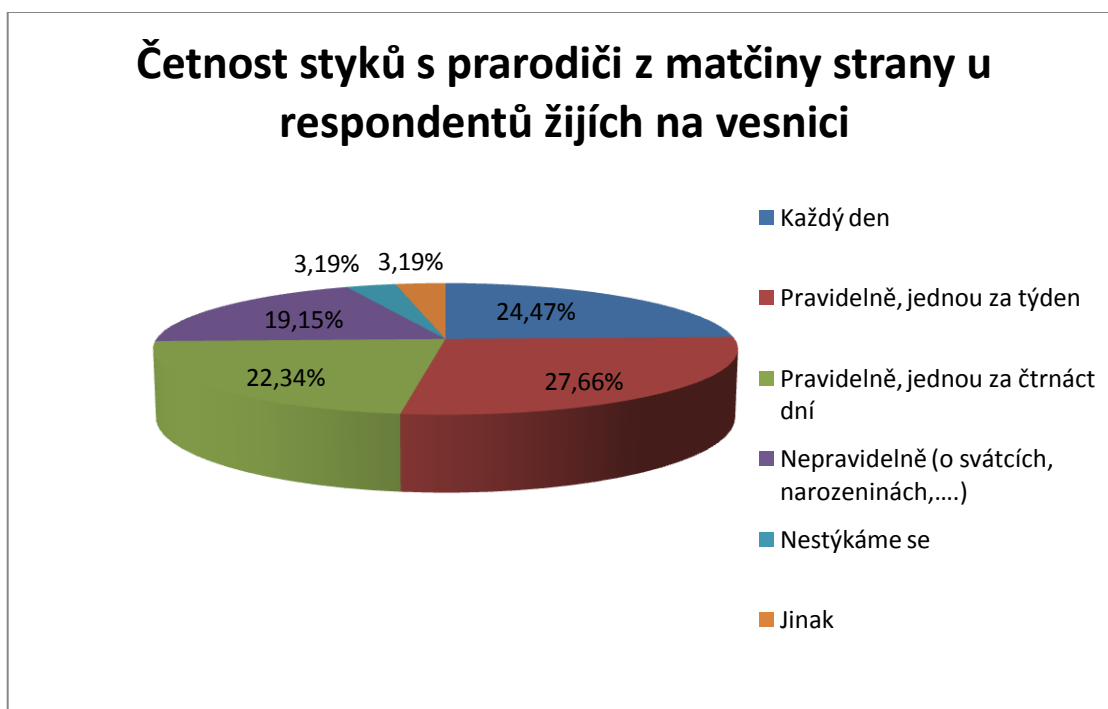
Graf 23 Jak trávíte čas se svými prarodiči?

Graf 24 Četnost styků s prarodiči z otcovy strany u respondentů žijících ve městě

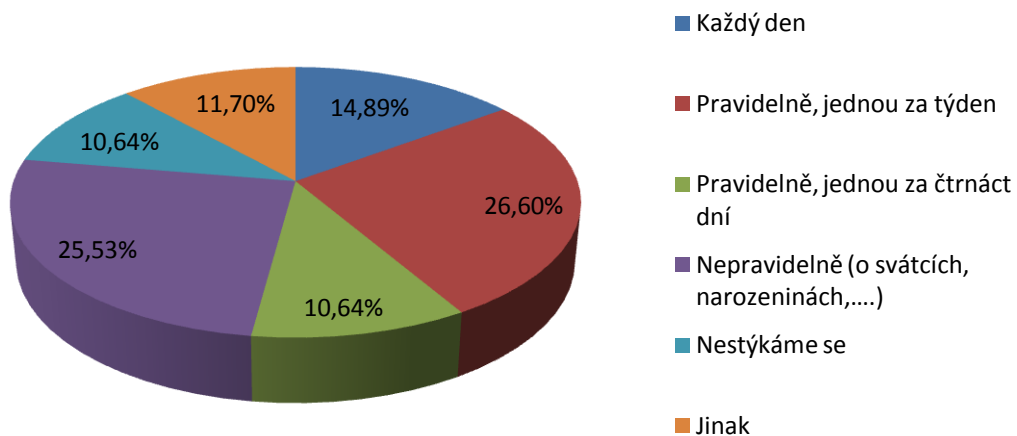
Graf 25 Četnost styků s prarodiči z matčiny strany u respondentů žijících ve městě

Graf 26 Četnost styků s prarodiči z matčiny strany u respondentů žijících na vesnici

Četnost styků s prarodiči z otcovy strany u respondentů žijících na vesnici

Graf 27 Četnost styků s prarodiči z otcovy strany u respondentů žijících na vesnici